

iTALO
CALVINO

Neviditeľné mestá

Preložil Pavol Koprda

Italo Calvino – NEVIDITEĽNÉ MESTÁ

Le città invisibili

Copyright © 1972 Italo Calvino
1990 Palomar S.r.l.

All rights reserved
Translation © Pavol Koprda

Z originálu Italo Calvino: *Le città invisibili*. A. Mondadori Editore, Milano 1993,
preložil Pavol Koprda

Vydalo vydavateľstvo Drewo a srd
ako svoju 40. publikáciu
Vydanie prvé.
Banská Bystrica december 2000

Preklad: Pavol Koprda
Grafická koncepcia a technická redakcia: Jana Slezáková
Redakcia: Peter Šulej
Jazyková úprava: Jozef Molitor

Distribúcia: Artforum, s.r.o., Radvanská 1, 811 01 Bratislava
a Drewo a srd, Spojová 8, 974 01 Banská Bystrica
e-mail: drewoasrd@drewoasrd.sk
www.drewoasrd.sk

Všetky práva vyhradené.

Interné katalógové číslo: DAS040PROZ2/2000
EAN: 9788088965190
ISBN: 80-88965-19-5

Kniha vychádza vďaka finančnej podpore
Nadácie otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, Bratislava.

O knihe

Neviditeľné mestá vyšli prvý raz v novembri 1972 v turínskom vydavateľstve Einaudi. Calvino napísal o knihe v nasledujúcich mesiacoch niekoľko článkov a na ich základe predstavil dielo 29. marca 1983 študentom Columbia University v New Yorku. Text tejto prednášky je použitý ako prezentácia slovenského vydania.

V *Neviditeľných mestách* nemožno rozpoznať nijaké existujúce mesto. Všetky sú vymyslené a každému som dal ženské meno. Kniha pozostáva z kapitoliek, pričom každá by mala dať podnet pouvažovať o opísaných mestách alebo o mestách všeobecne.

Kniha vznikala po troške, s prestávkami, často aj dlhšími. Kládol som na papier tie najrozmanitejšie inšpirácie, ako to býva pri básňach. Píšem tak, že robím viac vecí naraz. Mám veľa poznámkových bločkov a zapisujem si do nich okamžité myšlienky: čisté texty alebo nápady na neskoršie spracovanie. Mám bloček na veci, na zvieratá, na osoby, na historické postavy a aj na mytologické. Jeden mám na ročné obdobia, jeden na päť zmyslov, do jedného ukladám riadky o mestách a krajinách, kde som žil, do ďalšieho o vymyslených mestách mimo času a priestoru. Ako sa stránky bloku plnia, začínam pomýšľať, že by z toho mohla byť kniha.

Po kúskoch som sa v ostatných rokoch hýbal s prestávkami dopredu aj s touto knihou, pričom som prechádzal rozličnými obdobiami. Niekedy som si predstavoval len smutné mestá, inokedy spokojné. Jeden čas som mestá porovnával s hviezdou oblohou, no mal som obdobie, keď ma nutkalo hovoriť o smetiach, čo sa šíria okolo miest každý deň ďalej. Ako keby som písal denník svojich nálad a úvah. Všetko sa mi menilo na obrazy miest: čítané knihy, navštívené výstavy, rozhovory s priateľmi.

Kniha však z tohto súhrnu strán ešte nebola, lebo kniha je podľa mňa niečo so začiatkom a koncom, aj keď nie v celkom románovom zmysle. Do jej priestoru by mal mať možnosť človek vojsť, pochoďiť si po ňom, možno sa aj stratiť, no po čase by mal nájsť východ, azda aj viac, mal by dostať možnosť urobiť si cestu von. Povieť si, že to platí pre román so zápletkou, no nie pre knižku, ktorú treba čítať podobne ako zbierku básní, esejí alebo aspoň poviedok. Trval by som však na názore, že aj také dielo sa stane knihou, len ak má svoju stavbu, teda ak sa v ňom dá odhaliť zápletku, príbeh, rozuzlenie.

Knihu básní som nenapísal, zato zbierok poviedok som urobil dosť a vždy sa predo mnou vynoril až úzkostný problém, ako poskladať úryvky. V tomto prípade som radšej dával od začiatku do záhlavia každej strany názov skupiny príbehov: *Mestá a pamäť*, *Mestá a túžba*,

Mestá a znaky. Štvrtej skupine som dal názov *Mestá a forma*, no ukázal sa prívšeobecny, tak som skupinu rozdelil medzi ostatné. Určitý čas som si nebol istý, či mám narobiť veľa skupín, či len máličko (základné boli prvé dve), alebo sa ich vzdať celkom. Veľa príbehov som nevedel zaradiť a vtedy som zakaždým hľadal nové pomenovania. To mi dovolilo zostaviť skupinu trocha abstraktných a vzdušných miest nazvaných napokon *Jemné mestá*. Ďalšiu skupinu som nazval *Zdvojené mestá*, no napokon som ju rozložil medzi ostatné. Niektoré skupiny som spočiatku nepredpokladal, napríklad *Mestá a oči*, teda čo padnú najmä do očí, alebo *Mestá a zmeny*, kde život beží cez zmeny pamäti, túžob, osudov, ale aj ciest. Vynorili sa až naostatok, keď som premiesťoval niektoré príbehy z iných skupín, najmä spomedzi miest „o pamäti“ a „o túžbe“. Príbehy o *mestách bez konca* a o *skrytých mestách* som zasa napísal *náročky*, keď som už mal zámer, teda keď som už začal chápať, akú podobu a zmysel chcem dať knihe. O usporiadaní som uvažoval až na základe hotových textov, lebo som chcel skupiny preplietať, strieďať, no neporušiť veľmi chronológiu ich vzniku. Nakoniec som ustálil jedenásť skupín po piatich príbehoch a z nich som zostavil kapitoly, a to tak, že každá obsahuje príbehy z rozličných skupín, no vytvárajú spoločný dojem. Skupiny sa prestupujú podľa najjednoduchšieho možného pravidla. Hovorím to, lebo niektorí kritici si dali veľa námahy s vysvetľovaním obmien.

Hneď na začiatku som však mal povedať, že *Neviditeľné mestá* chcú byť referovaním Marca Pola panovníkovi Tatárov chánovi Kublajovi o svojich vykonaných cestách. Historicky bol Kublaj potomkom Džingischána a panovníkom Mongolov, no Marco Polo ho vo svojej cestopisnej knihe *Milión* volá Veľký chán Tatárov a toto meno mu ostalo v literárnej tradícii. Marco Polo prišiel ako benátsky obchodník v trinástom storočí až do Číny a tam ho stretlo šťastie, dostal sa do Kublajových služieb a ako jeho vyslanec prešiel veľkú časť Ďalekého východu. Nemal som v úmysle ísť po jeho stopách. Východ je teraz témou, ktorú treba nechať odborníkom, a ja k nim nepatrím. V každom storočí sa však našli spisovatelia a básnici, čo sa inšpirovali Miliónom ako fantastickým a exotickým divadlom: v jednej svojej básni Coleridge, v *Tatárskej púšti* Dino Buzzati. Len *Tisíc a jedna noc* mala takéto šťastie. Tieto knihy sú ako báje svetadiely, na ktorých si nájdu priestor pre seba iné knihy. Je to dôležité dnes, keď niečo ako „iný priestor“ neexistuje, lebo svet sa zjednotváraňuje.

Panovník je zádušný, lebo pochopil, že jeho bezhraničná moc nestojí zaveľa, keďže so svetom to ide z kopca. Cestovateľ mu ako veštec rozpráva o neskutočných mestách, napríklad o mikroskopickom, ktoré sa rozširuje donekonečna, lebo ho tvorí množstvo šíriacich sa mikromiest, o meste-pavučine natiahnutej nad priepasťou, alebo o dvojrozmernom meste Moriana.

V texte vytlačenom kurzívou na začiatku a na konci každej kapitoly Marco Polo s Kublajchánom uvažujú a komentujú príbehy. Ich prvé spoločné zhováranie sa som napísal na samom začiatku a na ďalšie som začal pomýšľať až časom. Presnejšie, ich prvému rozhovoru som venoval veľa práce, takže mi zvýšilo veľa textu. Zo zvyškov (o jazykoch vyslancov, o gestikulovaní Marca Pola) som rozpracoval ďalšie verzie stretnutí. Ako som písal o mestách, uvažoval som o svojej práci a úvahám som dával podobu Polových a Kublajchánových komentárov. Každý z nich sa ubera svojou cestou a ja som podporoval ich samostatnosť. Usiloval som sa, aby šiel tento textový súbor súbežne s príbehmi o mestách, takže napokon som z neho mohol urobiť tak trocha montáž v tom zmysle, že niektoré rozhovory ostávajú neukončené a pokračujú v nasledujúcej kapitole. Kniha sa skrátka spytuje sama na seba počas svojho robenia.

Verím preto, že kniha nevyvoláva len mimochasové predstavy mesta, ale rozvíja aj diskusiu o modernom meste. Niektorí priatelia architekti-urbanisti mi hovoria, že kniha sa rozlične dotýka ich problematiky. Nejde o náhodu, lebo pozadie je rovnaké. Otázky metropoly sa neobjavujú len ku koncu knihy. Aj zdanlivé evokácie dávnych miest majú zmysel len ako „spomienky na dnešok“.

Čím je mesto pre nás? Podľa mňa som napísal akúsi poslednú ľúbostnú skladbu na mestá vo chvíli, keď je stále ťažšie žiť v nich ako v mestách. Možno nadchádza kríza urbánnej civilizácie a moje „*Neviditeľné mestá*“ sú snom snívaným uprostred *nebývalejších* miest. Dnes sa hovorí rovnako nástojčivo, že si ničíme prírodu a že technologizovaním života veľkomiest môžeme privolať ich rozklad. Nadrozmerné mesto je len druhá tvár krízy prírody. Megapolis, jednotvárne mesto bez konca, ktoré pokrýva svet, dominuje aj v mojej knihe. Kníh prorokujúcich katastrofy a konce sveta však už bolo veľa. Keby k nim pribudla ďalšia, nemala by dostatočný účinok. Navyše, nemám na to povahu. Môjmu Marcovi Polovi leží skôr na srdci, aby objavil skryté dôvody, ktoré ľudí viedli žiť v mestách, a tieto dôvody môžu byť hodné viac ako všetky krízy dovedna. Mestá v sebe obsahujú mnohé veci: pamäť, túžby, znaky jazyka, sú miestami výmeny, o čom hovoria všetky knihy dejín hospodárstva. Lenže nejde iba o tovarovú výmenu: vymieňajú sa v nich slová, želania, spomienky. Na začiatku a na konci mojej knihy sú obrazy šťastných miest, ktoré bez prestania nadobúdajú a strácajú svoje črty v obkolesení nešťastných miest.

Skoro všetci kritici sa pozastávajú nad poslednou vetou knihy, že peklu na zemi sa dá vyhnuť cez „úsilie dokázať rozpoznať, čo uprostred pekla peklom nie je, pomáhať mu žiť a šíriť sa“. Keďže ide o posledné riadky, všetci ich pokladajú za „morálny záver príbehu“. Kniha je však robená ako mnohouholník a závery má napísané tak trocha na každom výčnelku, dokonca ešte epigramatickejšie ako tento. *Všetci sa, pravdaže, nacitla na konci náhodou, no posledná*

kapitolka ústi do dvoch možností a obidve sú nevyhnutné. Jednou je mesto utópia, ktoré nemôžeme nehľadať, aj keď ho nevidno, a druhou je pekelné mesto. Navyše, tento dvojité záver tvorí len koniec posledného rozhovoru Kublajchána s Marcom Polom. Kritici tomuto rozhovoru nevenujú dosť pozornosti, no v ňom sa od začiatku do konca nad Kublajovými atlasmi predkladajú rozličné možné „zakončenia“ celej knihy. Nutkavosti poslednej vety sa dá vyhnúť ešte inak, tak, že zmysel súmernej knihy treba hľadať uprostred. Niektorí psychoanalytici kritici takto našli základy knihy v spomienkach Marca Pola na Benátky, v jeho návrate k archetypom pamäti (Giuseppe Bonura). Štrukturálni semiológovia zasa povedali, že hľadať treba presne uprostred knihy, a našli tam obraz neprítomnosti, v príbehu o meste nazvanom *Bauci* (Paolo Fabbri). Tu začína byť jasné, že autorov názor na knihu je dačo navyše. Ako som povedal, robila sa tak trochu sama a len jej text môže dať zapravdu tomu či onomu čítaniu. Ako jeden z čitateľov môžem povedať, že uprostred knihy, v piatej kapitole, ktorá hovorí o zvláštnom vzťahu ľahkosti a miest, sú podľa mňa vizionársky najplnšie úryvky a filigránske obrazy týchto príbehov („Jemné mestá“ a iné) sú možno najžiarivejšími miestami knihy. Viac o tom neviem povedať.

NEVIDITEĽNÉ MESTÁ

Niežeby panovník Tatárov Kublajchán veril všetkému, čo hovorí Marco Polo, keď mu rozpráva o mestách, čo navštívil počas svojich diplomatických misii, no isté je, že mladého Benátčana počúva s väčším záujmom a pozornejšie ako hocktorého iného zo svojich vyslancov či prieskumníkov. Po období pýchy nad nekonečnosťou dobytých území prichádza v živote panovníkov chvíľa zádumčivosti a aj úľavy, keď si uvedomia, že zanedlho im už nebude záležať na tom, aby svoje územia poznali a chápali. Je to akýsi pocit prázdna, čo nás zaplaví jeden večer, keď po daždi zacítíme pach slonov a popol santalového dreva, ktorý chladne v ohrievadlách. Cítíme závat, až sa roztrasú rieky a hory zakreslené na žltočervenkastej obline máp zemských pologúl, zrolujú sa do seba zvitky s depešami, čo nám oznamujú postupný rozklad nepriateľských vojsk od jednej bitky k druhej, a odlúpi sa pečatný vosk z listov od kráľov neslýchaných mien, ktorí nás úpenlivo prosia, aby ich zobrali pod ochranu naše napredujúce armády za protihodnotu ročných poplatkov v drahých kovoch, vyrobených kožkách a korytnačine. V takomto okamihu beznádeje skonštatujeme, že ríša, ktorú sme pokladali za vrchol všetkých zázrakov, je jeden veľký rozklad bez cieľa a tvaru, že jej skaza pokročila priveľmi a naša ferula už proti nej nezmôže nič, že sme víťazstvom nad nepriateľskými panovníkmi zdedili ich dlhý úpadok. Len súvahy Marca Pola pomáhali Kublajchánovi preniesť sa ponad myšlienky na chmúrny osud hradieb a veží a uvidieť za nimi filigrán takého jemného nákresu, že by ho obišli aj termity.

Mestá a pamäť 1

Po troch dňoch cesty východným smerom sa človek ocitne v Diomíre, meste so šesťdesiatimi striebornými kupolami, ktoré má bronzové sochy všetkých bohov, cínom dláždené ulice, divadlo z krištáľu a zlatého kohúta, čo každé ráno kikirika na jednej z veží. Cestovateľovi sú všetky tieto krásy už známe, lebo ich videl aj v iných mestách. Diomíra je však zvláštna tým, že kto do nej príde niektorý septembrový večer, keď sa dni skracujú, pestrofarebné lampy sa všetky naraz rozžínajú na dverách pražiarní rýb a z terasy sa ozve ženské: áj!, začne závidieť všetkým, čo v takej chvíli cítia, že už zažili podobný večer a boli šťastní.

Mestá a pamäť 2

Pri dlhej ceste na koni cez divočinu sa mužovi zažiada mesta. Naostatok príde do Izidory, a to je mesto, kde majú paláce točité schody vykladané morskými mušľami, vyrábajú sa tam podľa cechových regúl ďalekohľady a husle, cudziniec nájde bez problémov tretiu ženu vždy, keď zaváha medzi dvoma, a kohútie zápasy sa menia na krvavé ruvačky medzi stávkujúcimi. Všetky tieto veci si muž predstavoval, keď sa mu zachcelo mesta. Izidora je teda mestom jeho snov. Rozdiel je len v tom, že sám seba si v nej predstavoval ako mladého, no príde do nej v pokročilom veku. Na námestí je múrik pre starcov, ktorí sa odtiaľ pozerajú na mládež. Prisadol si k nim. Zo želaní sa stali spomienky.

Mestá a túžba 1

O Dorotei sa dá hovoriť dvojako. Prvý spôsob je spomenúť, že z jej hradieb čnejú štyri hlinikové veže, chránia sedem brán, cez ktoré sa vchádza do mesta po padacom moste, len sa klenie ponad priekopu, voda z priekopy napája štyri zelené kanály, čo pretekajú cez mesto a rozdeľujú ho na deväť štvrtí, každá s tristo domami a sedemsto komínmi, dievčatá na vydaj idú vždy za mládencov z iných štvrtí a ich rodiny si vymieňajú tovary, na ktoré majú výhradné právo, napríklad bergamotové hrušky, jeseterový kaviár, sextanty hviezdnej polohy, ametysty. Z týchto údajov môžeme vydedukovať, čo len chceme o minulosti, prítomnosti a budúcnosti mesta. Možno však o ňom hovoriť aj ako faviar, ktorý ma ta sprevádzal: „Prišiel som doň ako mládenček. Bolo ráno, veľa ľudí sa náhlilo na trh, ženy mali pekné zuby a pozerali sa rovno do očí, na akomsi pódiu hrali traja vojaci na klarinety, všade okolo sa krútili kolesá a povievali farebné nápisy. Dovtedy som poznal len púšť a karavánové cesty. V to ráno som v Dorotei pocítil, že niet dobrodenia, ktoré by som nemohol od života čakať. Moje oči potom znova po dlhé roky skúmali diaľky púšte a cesty karaván. To ráno v Dorotei ma však naučilo chápať, že je to len jedna z množstva ciest, ktoré sa predomnou otvárajú.”

Mestá a pamäť 3

Môj veľkodušný Kublaj, darmo by som sa usiloval opísať ti mesto veľkých obranných veží Zairu. Bolo by totiž, ako nepovedať ti nič, keby som ti vyrátal počet schodíkov na schodiskách, ktoré sú tu namiesto ulíc, vykreslil tvar oblúkov nad portikmi alebo zinkovú krytinu striech. Osobitosť mesta totiž spočíva v tom, že jeho priestorové miery sú proporčné k udalostiam jeho minulosti. Stĺp pouličnej lampy neráta svoju výšku od päty po vrchol, ale od päty po hompáľajúce sa nohy votrelca, čo na ňom odvisol. Existuje vzťah medzi drôtom vedúcim od stĺpa k rímse naproti a medzi kvetinovou výzdobou, ktorou bola ovenčená cesta kráľovného svadobného sprievodu; medzi výškou rímasy a cudzoložníkom, ktorý cez ňu preskočil na úsvite; medzi sklonom odkvapovej rúry a mačkou, ktorá sa po nej vznešeným krokom poberala do toho istého okna; medzi dráhou streľby z delovej lode, čo sa zrazu objavila za výčnelkom pobrežia, a guľou, ktorá zničila odkvap; medzi zdrapmi rybárskych sietí a troma starcami, ktorí ich na móle opravovali a rozprávali si pritom stý raz príbeh o delovej lodi votrelca. Vraj bol nemanželským synom kráľovnej, pohlodeným v povojníku na tom móle.

Mesto tento príval spomienok vpija ako špongia a rozpína sa. Opis dnešnej Zairy by mal obsahovať jej celú minulosť. Mesto však o nej nerozpráva, ale ju v sebe obsahuje ako čiary v dlani, ťahané akousi rukou v nárožiacich ulíc, v okenných mrežiach, po vodidlách zábradlí, v bleskozvodoch, v žrdiach zástav, vo všetkom, čo v sebe nesie škrab, rez, vryp, šľah.

Mestá a túžba 2

Po troch dňoch cesty od mysu na poludňovú stranu príde človek do mesta Anastázia, ktoré obmývajúc kanály a vznášajú sa nad ním papierové šarkany. Teraz by som mal vyrátať, aký tovar tam možno výhodne nakúpiť: achát, ónyx, chryzopras a iné odrody chalcedonu. Mal by som pochváliť mäso zo zlatého bažanta, ktoré tam pripravujú na ohni z preschnutého čerešňového dreva a poriadne ho pritom posypajú majoránom. Mal by som porozprávať o ženách, ktoré som videl kúpať sa v jednom záhradnom bazéne a ktoré vraj občas pozývajú cudzinca, aby sa s nimi vyzliekol a ponaháňal ich vo vode. O pravej podstate mesta by som ti tak však nepovedal nič, lebo opisom Anastázie človek vyvoláva v poslucháčovi jednu túžbu za druhou, čím ho núti, aby v sebe tú predchádzajúcu vždy zadusil. No kto sa ocitne v jedno ráno uprostred Anastázie, prebudia sa v ňom všetky túžby naraz a zaplavia ho. Pocítiš, že podstatou mesta je uspokojiť všetky túžby, ktoré v ňom vzniknú. Zároveň si však časťou mesta: vieš, že ako celok si užíva všetko to, čo si ty neužívaš. Preto ti neostáva iné, len sa zabývať v jeho túžbe a byť s tým spokojný. Takáto vláda Anastázie nad osudom človeka býva raz chápaná ako blahodarná, inokedy ako zlomocná, v každom prípade ju však robí luhárskym mestom. Veď ak pracuješ denne osem hodín ako rozrezávač achátov, ónyxov a chryzoprasov, nazdávaš sa, že dávaš vlastnou námahou formu svojej túžbe, hoci v skutočnosti ňu túžba núti prebrať jej formu, hrdlačiť, aby si ju vyrobil. Myslíš si, že si užívaš za celú Anastáziu, pričom si len jej otrokom.

Mestá a znaky 1

Človek kráča celé dni pomedzi stromy a kamenie. Oko sa mu pristaví na veciach len zriedka, keď v nich spozná znak iných vecí: stopa v piesku značí, že tade prešiel tiger, močiar oznamuje prameň, ibiškový kvet koniec zimy. Ostatné veci sú jedna ako druhá a nevražia nám nič. Stromy a kamene sú len samy sebou.

Konečne nás cesta dovedie do mesta Tamara a vojdeme doň po uliciach s množstvom vývesných štítov na múroch. Oko nevidí veci, ale značky vecí, ktoré značia iné veci: kliešte označujú dom trhača zubov, korbeľ krčmu, halapartne strážny oddiel, mincier zelinkárku. Levy, delfíny, veže, hviezdy vytesané ako sochy alebo vyryté na štítoch značia, že dačo, ktovie čo, má ako znak leva, delfína, vežu alebo hviezdu. Iné signály upozorňujú, že na danom mieste je niečo zakázané, napríklad vchádzať do slepej uličky kárikami, močiť za kaplnkou, chytať ryby z mosta na prút, alebo naopak, že je niečo dovolené, napríklad napájať zebry, hrať guľky, spaľovať mŕtvolu príbuzných. Od chrámových vrát vidno sochy bohov, pričom každý má svoje symboly: roh hojnosti, presýpacie hodiny, medúzu. Tak ich každý veriaci rozpozná a môže sa na nich obrátiť tými správnymi modlitbami. Na niektorých budovách nie je nijaký vývesný štít ani podobizeň, no ich úloha sa dá zistiť už podľa ich tvaru a vzdialenosti od stredu mesta: kráľovské sídlo, väznica, mincovňa, pytagorejská škola, nevestinec. Ani hodnota tovaru, ktorý predavači vystavujú na pultoch, nevyplýva z neho samého, ale z jeho označovacej funkcie: vyšívaná čelenka znamená eleganciu, pozlátené nosidlá moc, zväzky Averroesa múdrosť, šperk na členok zachcenosť. Zrak chodí po uliciach ako po popísaných stránkach. Mesto hovorí všetko, čo si máš myslieť, núti ňu opakovať svoju reč, takže sa klamne nazdávaš, že si navštívil Tamaru. V skutočnosti len zaznamenávaš mená, ktorými sa definuje sama vo všetkých svojich častiach.

Človek odchádza z Tamary a nedozvie sa, aké mesto je naozaj pod záľahou znakov, čo obsahuje alebo skrýva. Vonku sa rozprestiera pustá zem až po šírý obzor, ukáže sa obloha a po nej letia oblaky. Náhoda s vetrom im dávajú rozličné podoby a človek je už pripravený rozpoznávať v nich obrazy: plachetnica, ruka, slon...

Mestá a pamäť 4

Za šiestimi riekami a troma horskými reťazami sa zjaví Zora, mesto, na ktoré nezabudne nik, kto ho videl. Niežeby zanechávala v spomienkach neobyčajný obraz ako iné pamätihodné mestá. Ostáva v pamäti bod za bodom, ako za sebou nasledujú ulice a pozdĺž nich domy, na domoch okná a brány, aj keď na nich niet osobitných krás či zvláštností. Jej tajomstvom je, že navádza pohľad prechádzať z jedného objektu na druhý podobne ako pri hudobnej partitúre, kde nemožno presunúť nijakú notu. Kto má uložené v pamäti, ako je Zora usporiadaná, môže napríklad za bezsennej noci v mysli kráčať po jej uliciach a pripomínať si, že po medených hodinách nasleduje holičov stan z prúžkov látky, potom deväťprúdová kaskáda fontány, po nej astronómova sklená veža, stánok predavača dýň, socha pustovníka a leva, turecký kúpeľ, nárožná kaviareň, priečna ulica do prístavu. Toto mesto sa nevytrie z pamäti, lebo je ako mriežka alebo sieť s okienkami, do ktorých môže každý vložiť veci, čo si chce zapamätať: mená slávnych mužov, cnosti, čísla, tabuľku rastlinných druhov alebo nerastov, údaje o vojnách, súhvezdia, čiastky reči. Do každého bodu alebo okienka mriežky môže vložiť odkazy na podobné a protikladné pojmy, čím si na ne môže okamžite spomenúť. Preto sú najmúdrejší ľudia na svete tí, čo vedia chodiť myslou po Zore.

Darmo som sa však vydal na cestu s úmyslom navštíviť mesto. Ako sa mi Zora zjavila, tak aj vybledla, rozložila sa a zmizla, lebo jej povinnosť je ostať nehybná a zhodná so sebou, aby sa dala lepšie zapamätať. Zem na ňu zabudla.

Mestá a túžba 3

Do Despiny sa možno dostať loďou alebo na ľave. Inak sa javí tomu, kto prichádza od súše, a iná je od mora. Ľaviar vidí vrcholce mrakodrapov, ako kľúčia na obzore hore na náhornej planine, vidí radarové antény, vidí, ako plieskajú bieločervené rukávce vetromerov, dym stúpajúci z komínov, a myslí na loď. Vie, že je to mesto, ale predstavuje si ho ako loď, čo ho odvezie preč z púšte, ako plachetnicu dvíhajúcu kotvy, ktorá nemá ešte plachty napnuté, no vietor jej ich už nadúva. Alebo si predstavuje paru a kotol, čo sa chveje v železnom trupe, a myslí pritom na všetky prístavy, na námorský tovar, ktorý na mólach vykladajú žeriavy, na hostince, kde si mužstvá plaviace sa pod rozličnými vlajkami rozbíjajú fľaše o hlavy na vysvietené prízemné okná a v každom je žena, čo sa češe.

Námorník vníma v opare pobrežia ľaví hrb, sedlo vyšívané niťami, ktoré sa ligocú medzi dvoma ťakatými hrbmi v hojdavom pohybe. Vie, že je to mesto, no predstavuje si ho ako ľavu, ktorej visia zo sedla mechy a vaky naplnené kandizovaným ovocím, datľovým vínom a tabakovými listami. A už sa vidí na čele dlhej karavány, ktorá ho odvádza ďaleko od morskej pustiny, k oázam so sladkou vodou a zubatým tieňom paliem, k palácom s hrubými vápencovými múrmi, kde na vydláždených nádviach tancujú bosky tanečnice a vlnia polo-odhalenými ramenami.

Každému mestu dáva podobu púšť, ktorej mesto vzdoruje. Tak vidí Despinu aj ľaviar a námorník, hoci Despina je mesto na hranici dvoch púští.

Mestá a znaky 2

Zo Zirmy sa pútnici vracajú s nejednotnými pocitmi. V myslí sa im vybavuje slepý černochoch kričiaci v dave, blázon vyklonený cez rímsu mrakodrapu, dievča na prechádzke s pumou uviazanou na vôdzke. V skutočnosti je medzi slepcami, čo klopkajú v Zirme paličkami po chodníkoch, veľa černochochov, v každom mrakodrape sa niekto zblázni, všetci blázni trávajú hodiny na rímsach a každú pumu chovajú v domácnosti pre dievčenský rozmar. Mesto je redundantné. Opakuje sa, aby sa jeho javy uchytili v myslí.

Aj ja sa vraciam zo Zirmy. V spomienkach mi ostávajú riadené vzducholode, ktoré lietajú všetkými smermi vo výške okien, ulice plné obchodov, na ktorých tetujú námorníkov, podzemné viaky plné obéznych žien vystavených spare. Moji spoločníci však prisahajú, že videli len jednu vzducholod' letieť pomedzi vežičky mesta, že len jeden tetovač si rozkladal na lavičku ihly, tuše a dierkované obrázky a vraj len jednu matrónu videli ovievať sa na plošine vagóna. Pamäť je redundantná, opakuje znaky, aby mesto začalo existovať.

Jemné mestá 1

Podľa všeobecnej predstavy sa Isaura, mesto tisícich studní, rozkladá na hlbokom podzemnom jazere. Rozprestrela sa presne po tie hranice, pokiaľ ľudia pri kopaní jám narážali na vodu. Zelený obvod mesta vlastne kopíruje temné brehy skrytého jazera. Neviditeľná krajina dáva život viditeľnej, všetok pohyb pod slnkom ženú vlny zakryté vápencovou skalnou klenbou.

Podľa toho sú v Isaure aj dve náboženstvá. Podľa niektorých bývajú bohovia mesta v hĺbinách temného jazera, ktoré napája podzemné pramene studní. Iní veria, že bohovia sú vo vedrách vyťahovaných lanami v tej chvíli, keď sa vedrá dostanú nad zárubňu studní, v krútiacich sa kladkách, v pohone lyžicových čerpadiel, v rukovátiach púmp, v krídlach veterných mlynov, čo čerpajú vodu z vrtov, vo vežiach, ktoré poháňajú vrtné sondy, v nádržiach zavesených na žrdiach nad strechami, v štíhlych oblúkoch vodovodov, vo všetkých vodných stĺpcoch, vo zvislých rúrach, v osudoch, čo idú raz hore, raz dole, vo všetkom, čo je plné po okraj, a dokonca sú až celkom hore, v kolesách ohňostrojev vystrčených nad ľahučké lešenia Isaury, mesta, ktoré sa celé šplhá do výšky.

Poslovia a vyberači, ktorých poslal Veľký chán na kontrolu ďalekých provincií, sa v presne určenom čase vracali do kráľovského sídla v Kemeňu, kde Kublaj počúval ich dlhé hlásenia tak, že sa pritom prechádzal po záhradách v tieni magnólií. Vyslancami boli Peržania, Arméni, Sýrčania, Kopti, Turkméni. Panovník bol pre každého z nich cudzincom, takže riša dávala Kublajovi svedectvá o svojom jestvovaní len cez cudzie oči a uši. Poslovia rozprávali chánovi nezrozumiteľnými jazykmi správy, ktoré sa sami dozvedeli v im nezrozumiteľných jazykoch. Z prívalu zvukov sa vynárali len sumy zinkasované ríšskou finančnou správou, mená a rodové mená zosadených a statých úradníkov, dĺžka závlahových kanálov, ktoré zásobovali vodou v čase sucha málo výdatné rieky. Keď prišiel rad na mladého Benátčana, aby podal súvahu, medzi ním a panovníkom vznikol iný druh dorozumievania. Marco Polo bol novopristaňovec, východné jazyky vôbec neovládal, a tak sa musel vyjadrovať posurtkami, skokmi, výkrikmi údivu a hrôzy, brechaním alebo vtáčim volaním či predmetmi, ako pštrosie perá, fúkačky, kremene, ktoré vyťahoval zo svojich vakov a rozkladal pred sebou ako šachové kamene. Dôvtipný cudzinec hral pri návrate z ciest, na ktoré ho poslal Kublaj, pantomímy a panovník ich musel lúštiť. Jedno mesto bolo označené skokom ryby, ktorá unikala do siete pred zobákom kormorána. Ďalšie mesto znázorňoval nahý muž, ktorý prekračoval oheň, a nepopáľil sa, ďalšie bolo znázornené lebkou, ktorá stíska medzi zubami zelenými od plesne belostnú, guľatú perlu. Veľký chán lúštil znaky, no nebol mu jasný ich vzťah k navštíveným miestam. Nikdy nevedel, či chce Marco zobrazíť dobrodružstvo, ktoré sa mu prihodilo počas cesty, nejaký čin zakladateľa mesta, proroctvo astrológa, hádanku či slabikovku s cieľom označiť meno. V konečnom dôsledku však nezáležalo na jasnosti alebo temnosti Marcovho ukazovania, dôležité bolo, že všetko to malo silu symbolov: kto ich raz vidí, nezabudne na ne, ani si ich nepopletie. Takto sa mocnárstvo javilo chánovej myslí ako púšť pozostávajúca z nejasných a nestálych údajov podobných na zrnká piesku a z toho piesku trčali pri každom meste a kraji obrazce vyvolané ideogramami Benátčana.

Ako sa striedali ročné obdobia a vyslanecké poverenia, Marco sa podučil tatárskemu jazyku, rečiam mnohých národov a kmeňovým nárečiam. Jeho príbehy sa stali najpresnejšími a najpodrobnejšími, aké si chán mohol želať, a nebolo otázky či zaujímavosti, na ktoré by neodpovedal. Napriek tomu sa mocnárovi pri každej správe z nejakého miesta vybavil v pamäti onen prvý posunok či predmet, ktorým ho Marco označil. Nový údaj dostával zmysel od symbolu a zároveň pridával nový zmysel symbolu. Kublaj si pomyslel, že mocnárstvo je možno len zverokruh preludov mysle.

Spýtal sa Marca: - Keď raz spoznám všetky symboly, budem konečne vlastniť svoju ríšu?

Benátčan nato: - Neúfaj, pane. V ten deň sa aj ty sám zmeníš na emblém medzi emblémami.

- Iní vyslanci ma upozorňujú na biedu, na prípady vydierania, na sprisahania alebo mi zvestujú o novootvorených baniach na tyrkysy, o výhodných cenách kuních kožík, predkladajú mi návrhy na dodávky nožov z damascénskej ocele. A čo ty? - spýtal sa Pola Veľký chán.

- Vraciaš sa z tých istých vzdialených končín ako oni, no vieš mi povedať len myšlienky, ktoré zídu na um hockomu, kto si vyjde posediť na čerstvý večerný vzduch na priedomie. Načo potom toľko cestuješ?

Marco Polo odpovedal: - Je večer, sedíme tu na schodišti tvojho paláca a povieva veľrík. Akúkoľvek krajinu si cez moje slová predstavíš, vždy ju budeš nazerať zo stanoviska, ktoré budeš vnímať ako svoje vlastné, aj keby to nebolo vladárske sídlo, ale kolová dedina a vánok by prinášal zápach bahnistého ústia rieky.

- Pripúšťam, že sa pozerám pohľadom zamysleného a meditujúceho človeka. No čo ty? Chodíš po súostroviach, tundrách, cez horské pásma. Lepšie by ti však bolo nevytiahnuť odtiaľto nohu.

Benátčan vedel, že keď sa Kublaj doňho púšťa, robí to, aby lepšie zaostril sled svojich myšlienok. Vedel, že jeho odpovede a námietky vyslovené nahlas v skutočnosti patria do rozhovoru, ktorý sa odohráva v hlave Veľkého chána. Pri ich rozhovoroch bolo skrátka jedno, či sa pýtajú a odpovedajú nahlas, alebo si každý premieľal otázky a odpovede potichu. Naskutku boli aj teraz ticho, uvelebení na poduškách s privretými očami, hojdali sa v sieťach a fajčili z dlhých ambrových fajok.

Marco Polo si predstavoval, že odpovedá (alebo azda Kublaj si predstavoval jeho odpoveď) takto: - Čím viac sa strácam v neznámych štvrtiach ďalekých miest, tým lepšie chápem mestá, ktoré som už prešiel na ceste sem, znova sa mi premietajú v myslí etapy mojich ciest a učím sa poznať prístav, z ktorého som vyplával, dôvernú miestu mladosti, okolie domu, benátske námestíčko, kde som behával ako dieťa.

V tomto okamihu ho Kublajchán prerušil, alebo si myslel, že ho prerušuje, no možno si sám Marco Polo predstavoval, že je prerušený približne takouto otázkou: – Kráčaš vždy s hlavou obrátenou dozadu? – Veci, ktoré vidíš, sú vždy za tvojím chrbtom? – Cestuješ len v minulom čase?

Približne táto otázka padla, aby Marco Polo mohol vysvetliť, sebe či iným, alebo aby si ho bolo možné predstaviť, ako vysvetľuje, že čo hľadá, je vždy dačo pred ním. A hoci ide o minulosť, tá sa mení ako cestovanie napreduje, lebo u cestovateľa sa minulosť vždy mení podľa prejdenej trasy. Pravda, nejde o blízku minulosť, ku ktorej každý prejdenej deň pridá jeden deň, ale o vzdialenejšiu. Keď príde cestovateľ k novému mestu, zakaždým objaví svoju minulosť, o ktorej nevedel, že ju má. Cudzota toho, čo už nie si, alebo čo už nevladíš, ťa najčastejšie prepadne v priesmyku na ceste k cudzím mestám, s ktorými nemáš nič.

Marco vchádza do mesta. Vidí na námestí človeka a pomyslí si, že tento život alebo je ho okamih mohli byť jeho životom. Bolo by stačilo, keby bol zastavil beh svojho času dávno pred týmito okamihom, alebo keby sa na križných cestách nebol vybral kedysi dávno jednou cestou, ale druhou, po ktorej by sa bol ocitol dlhou okľukou na mieste tohto muža na námestí. V tejto situácii jednoducho nemá účasť na takejto svojej skutočnej alebo možnej minulosti: nemôže sa zastaviť, musí pokračovať do ďalšieho mesta, kde ho čaká jeho iná minulosť alebo niečo, čo hľadám bolo jeho možnou budúcnosťou, a teraz je prítomnosťou dakoho iného. Neuskutočnené budúcnosti sú len konáre minulosti, suché konáre.

V tom okamihu znala chánova otázka takto: – Cestuješ, aby si znova zažil svoju minulosť? Ale mohol ju naformulovať aj takto: – Cestuješ, aby si znova našiel svoju budúcnosť?

Marco odpovedal: – Iné miesta sú ako negatívne zrkadlo. Cestovateľ spoznáva tú svoju trošku odhaľovaním množstva vecí, ktoré nemal a nebude mať.

Mestá a pamäť 5

Keď príde cestovateľ do Maurilie, pozvú ho na prehliadku mesta a zároveň mu dajú prezerať staré pohľadnice, aby videl, aké bolo mesto predtým. Na pohľadnici vidno terajšie námestie, lenže sliepka stojí tam, kde je teraz autobusová stanica, na mieste nadjazdu je hudočný pavilónik a v priestoroch terajšej dynamiky vidno dve slečny s bielym slnečníkom. Aby cestovateľ nesklamal očakávania domácich, mal by chváliť mesto na pohľadniach, že sa mu páči viac ako terajšie, no nemal by svoje rozčarovanie nad ním prehnať nad určitú mieru. To dosiahne, ak uzná, že odkedy sa Maurilia stala hlavným mestom, jej vznešenosť a blahobyť sú viac ako rovnocenná náhrada za určitú stratu pôvabu. Napokon, s pôvabmi je to všelijaké, lebo kto sa na ne díval priamo, keď bola ešte provinčným mestom, absolútne ich nevnímali. A keby bola ostala provinciou doteraz, o pôvaboch by už vôbec nemohla byť reč. Len postaveniu hlavného mesta vďaka pôvaby starej Maurilie za to, že ich ľudia vnímajú zo starých pohľadníc a tešia sa z nich. Aj Maurilia ako hlavné mesto tým získava jednu priťažlivú stránku navyše: vďaka tomu, čím sa stala, možno nostalgicky spomínať na to, čím bola.

Len toho sa vyvarujte, aby ste domácim nepovedali, že občas sa na tom istom priestore striedajú rozličné mestá pod tým istým menom. Nie je medzi nimi možné dorozumenie, vznikajú a zanikajú nepoznané. Dochádza k tomu dokonca aj keď obyvateľom ostávajú z predchádzajúcich miest mená, intonácia slov, ba aj črty tváre. Príčinou je, že bohovia zabývajú v oných miestach a v miestnych menách odišli bez slova preč a na ich mieste sa zahniezdili cudzí bohovia. Darma by sme sa pýtali, či sú lepší jedni alebo druhí. Jednoducho neexistuje medzi nimi nijaký vzťah, presne ako staré pohľadnice nezobrazujú voľakedajší vzhľad Maurilie, ale iné mesto, ktoré sa náhodou volalo tiež Maurilia.

Mestá a túžba 4

Fedora je veľkomesto zo sivého kameňa, uprostred neho stojí oceľový palác a v každej z jeho izieb je sklenená guľa. Vnútri každej vidno modré mesto, model inej Fedory. Sú to podoby, ktoré by mesto mohlo získať, keby nebolo pre ten či onen dôvod dostalo dnešnú podobu. V každej dobe sa niekto zadíval na Fedoru, navrhol projekt jej premeny na ideálne mesto, no ako staval miniatúrny model, Fedora sa zmenila, a tým sa aj z jej možnej budúcnosti stala len hračka v sklenej guli.

Palác gúl je teraz múzeom Fedory a navštevujú ho všetci obyvatelia. Každý si vyberie mesto podľa svojich túžob, hľadá nad ním a predstavuje si, že stojí pred nádržou s medúzami, do ktorej mali vyliť vodu kanála, no ten medzitým vyschol. Predstavuje si, ako prechádza pod baldachýnom na slonovi po ulici vyhradenej pre slony, no tie medzičasom vykazali za mesto. Predstavuje si, že sa kĺže po obvode špirálového minaretu, no ten nemá kus pôdy, na ktorej by mu zapustili základy.

Veľký chán, na mape tvojho mocnárstva musíš nájsť miesto pre veľkú Fedoru z kameňa, aj pre malé Fedory v sklenených guliach. Nie azda preto, že by boli všetky rovnako reálne, ale práve pre ich zdanlivosť. Veľká Fedora v sebe obsahuje predstavu niečoho nevyhnutného, čo však ešte neexistuje; malé Fedory v sebe obsahujú predstavu niečoho možného, no to sa stáva o minútu nato nemožným.

Mestá a znaky 3

Ak človek na cestách ešte nebol v meste, ku ktorému kráča, pýta sa, aké je kráľovské sídlo, kasárne, mlyn, divadlo, bazár. V každom meste ríše je každá budova iná a inde postavená. Cudzincovi však zvyčajne stačí vojsť do neznámeho mesta, rozhliaďnúť sa pomedzi borovicovité pagody, obytné podkrovia a senníky, preletieť pohľadom sieť kanálov, záhrad, skládok odpadu a hneď vie, ktoré sú paláce kniežat, čo sú chrámy veľkňazov, vie určiť, čo je krčma, väznica, štvrť luzy. Sú takí, pre ktorých je toto potvrdením hypotézy, podľa ktorej nosí každý človek v hlave mesto pozostávajúce z čistých rozdielov, bez konkrétnych obrazov a foriem, a toto mesto diferencií potom vyplňajú konkrétne prípady miest.

Zoe je iná. Všade v nej by človek mohol raz spať, inokedy vyrábať nástroje, variť, zhromažďovať zlaté mince, vyzliekať sa, vládnuť, predávať, spytovať sa na veštby. Pod každou z pyramídových striech by mohol byť útulok pre chorých na lepru i kúpele odalisiek. Cestovateľ blúdi dokola a akurát čo v ňom rastú pochybnosti: nielenže nevie rozlíšiť časti mesta, ale sa mu do toho miešajú ešte aj tie rozdiely, čo nosí v hlave. Usúdi z toho všetkého, že ak je súcno v každej chvíli celú totožné so sebou, potom Zoe je príkladom na také miesto nedeliteľnej existencie. No na základe čoho sa potom dá vraviť o meste? Aká čiara oddeľuje vnútro od vonkajška, lomoz kolies od vytia vlkov?

Jemné mestá 2

Kuriozitou mesta Xenóbia je, že sa rozkladá na suchej pôde, no aj tak stojí na vysočizných koloch, akýchsi chodúľoch, čo sa predbiehajú, ktorý je vyšší. Domy sú z bambusu a zinku, samá pavlač a balkón, každý dom má inú úroveň prízemí. Prepájajú ich rebríky a závesné chodníky, vyčnievajú nad ne vyhliadkové terasy prekryté kužeľovitými strieškami, sudy ako zásobníky vody a veterníky na určovanie vetra. Vyčnievajú z nich kladky, lanká, žeriavy.

Nik už nevie, čo za potrebu, vyšší príkaz, či aká túžba primäli zakladateľov Xenóbie dať svojmu mestu túto podobu. Preto ani nemožno povedať, či dnešná tvár mesta uspokojivo vyjadruje onen prvý zámer. Ten dnes už nerozlúšti nikto, všetko sú len nadstavby nad ním. Isté je len, že ak sa opýtate hocktorého obyvateľa mesta na jeho predstavu šťastného života, z jeho predstáv sa vynorí vždy mesto ako Xenóbia, samý kôl a visiace schody. Možno z toho naostatok vyjde celkom iná Xenóbia, napríklad plná povievajúcich vlajok a stúh. Zakaždým však bude vytvorená z prvkov prevzatých z pôvodného vzoru.

Po tomto všetkom by už bolo zbytočné zaraďovať Xenóbiu medzi šťastné alebo nešťastné mestá. Mestá sa v skutočnosti delia podľa inej dvojice kritérií: na tie, ktoré sú trváce, lebo svojimi zmenami ovplyvňujú túžby, a na mestá, nad ktorými túžby víťazia a ničia ich, alebo naopak, ony víťazia nad túžbami.

Mestá a výmeny 1

Keď človek kráča osemdesiat míľ proti mistrálu, príde do Eufémie. V nej sa vždy počas slnovratu a rovnodennosti schádzajú kupci zo sedmoro krajín. Len čo tam zakotví loď s dŕmbierom a bavlnou, už ju aj vyložia a hneď môže odplávať plná pistácií a maku. Karavána zloží vrecia muškátového orieška a hrozienok, a už priväzuje na sedlá baly pozláteného mušelínu, ktoré povezie naspäť. Ľudia sem prídu, aj keď sa musia plaviť proti prúdu a prejsť cez púšť. Nevedie ich k tomu len výmena tovaru, lebo ten je napokon rovnaký na všetkých bazároch v ríši Veľkého chána aj mimo nej. Všade nájdeš tovar rozložený po zemi na rovnakých žltých rohožiach, pod rovnakými stanmi proti moskytom, všade ho ponúkajú s rovnako falošnou zľavou. Do Eufémie sa chodí aj preto, lebo ľudia si porozkladajú okolo celého trhoviska ohne, pousádzajú sa na vrecia, na sudy, natiahnu sa na hromady kobercov a rozprávajú si príbehy na zadané témy. Niektorí napríklad povie slovo *vlk*, *sestra*, *skrytý poklad*, *bitka*, *prášivosť*, *milenci* a ostatní vyrozprávajú každý svoj príbeh o vlkoch, o sestrách, pokladoch, svrabe, milencoch, bitkách. Obchodníkov čaká dlhá cesta naspäť, no už vedia, že na lodkách a na ľavách budú zaháňať v hojdavom rytme driemoty: nechajú si prechádzať myslou jednu vlastnú spomienku za druhou a všetky budú zvláštne. Ich vlk sa asi zmení na iného vlka, ich sestra na inú sestru, ich bojová skúsenosť na inú. To všetko sa stane pri návrate z Eufémie, mesta, kde sa pri každej rovnodennosti a pri každom slnovrate vymieňa pamäť.

... Po príchode na Východ neovládal Marco Polo tamojšie jazyky, nuž sa vedel vyjadrovať len tak, že vyťahoval zo svojej batožiny veci: bubny, solené ryby, náhrdelníky z diviачích klov. Ukazoval na ne, skákal okolo nich, vydával výkriky obdivu alebo hrôzy, napodobňoval vytie šakala alebo húkanie výra.

Cisár nedokázal vždy uhádnuť vzťah medzi motívmi. Ved' tuľajka so šípmi mohla raz znamenať, že sa blíži vojna, inokedy hojnosť zveri alebo zbrojárovu dielňu; presýpacie hodiny mohli zasa označovať, že čas plynie, alebo že pominul, piesok alebo výrobu presýpacích hodín.

Kublaj si však veľmi cenil, že každý údaj a správu jeho nemého informátora obklopoval prázdny priestor, nezaplnený slovami. Opisy miest, ktoré Marco Polo navštívil, mali tú prednosť, že sa po nich dalo blúdiť myšlienkami, stratiť sa v nich, zastaviť sa a nadýchnuť sa, alebo zdupkať.

Čas plynul a Marco používal miesto predmetov a posunkov stále viac slov. Najskôr to boli zvolania, holé mená alebo slovesá, potom vetné zvraty, bohato členené periódy, metafo-ry a obrazné vyjadrenia. Alebo sa cudzinec naučil cisárov jazyk, alebo sa cisár naučil rozumiieť jazyku cudzinca.

Človek by však povedal, že v ich rozhovoroch už nebolo toľko súzvuku ako voľakedy. Slová boli proti predmetom a posunkom nepochybne vhodnejšie na vymenovanie najdôležitejších vecí každej provincie či mesta, pamätníkov, tržníc, obyčajov, zvieratstva a rastlinstva. Jednako len, keď sa Polo púšťal do rozprávania, ako beží v opisovaných mestách život deň za dňom a noc za nocou, nenachádzal dosť slov a postupne sa vracal k posunkom, úškrnom, pohľadom.

Keď vyrozprával presnými slovami hlavné správy, pustil sa do nemého komentovania života každého mesta. Dvihal ruky hore dlaňami, chrbtami alebo bočne, rovnými pohybmi, krivoľako, kľčovitě alebo pomaly. Vymysleli si novú reč: biele ruky Veľkého chána, plné prsteňov, odpovedali zložitými pohybmi na svižké pohyby vyslancových hrčovitých rúk. Čím viac si rozumeli, tým sa pohyby ich rúk viac ustalovali, až napokon každý zodpovedal jednému z pohnutí mysle, ako šli za sebou a opakovali sa. Tak sa stalo, že slovník sa menil so zmenou vzoriek tovarov, kým register nemých komentárov sa stále viac uzatváral a ustaloval. Aj chuť na ne postupne obidvoch opúšťala. Pri rozhovoroch ostávali väčšinu času ticho a bez pohybu.

Kublajchán si všimol, že mestá Marca Pola sa podobajú, akoby od jedného k druhému nebolo treba precestovať, ale len vymeniť rekvizity. Pri Marcových opisoch miest si preto Veľký chán zvykol postupovať v mysli na vlastnú päsť. Každé mesto rozobral na kusy a poskladal ho tak, že popremiestoval a poprevracal jeho súčasti.

Marco referoval o svojej ceste, no panovník ho už nepočúval a prerušil ho:

- Odteraz si vymeníme úlohy. Ja budem opisovať mestá a ty mi budeš hovoriť, či existujú a či sú také, ako ich opíšem. Začínam jedným terasovito postaveným mestom vystaveným široko nad polkruhovým zálivom. Teraz v ňom vymenujem pár obdivuhodných vecí. Je tam sklená nádrž, vysoká ako kostol, a slúži na pozorovanie plávania a letu lietajúcich rybiek, aby sa dalo veštiť. Majú tam palmu, čo hrá svojimi listami na harfu, keď fúka vietor. Majú tam námestie, okolo neho mramorový stôl v tvare podkovy, na ňom obrus, tiež z mramoru, založený jedlami a nápojmi zo samého mramoru.

- Pane, bol si roztržitý. O tomto meste som ti práve rozprával, keď si ma prerušil.

- Poznáš ho? Kde je? Ako sa volá?

- Nemá mena ani miesta. Opakujem ti, že som ho opisoval, lebo spomedzi predstaviteľných miest treba vylúčiť také, ktorých zložky sa prikladajú jedna k druhej bez prepojenia, bez vnútorného pravidla, nadhľadu, úvahy. S mestami je to ako so snami: čo si vieme predstaviť, o tom dokážeme aj snívať, ale aj ten najneočakávanejší sen je hádankou a skrýva túžbu, alebo naopak strach. Aj mestá pozostávajú z túžob a strachov, aj keď je nič ich reči tajná, ich pravidlá nezmyselné, vyhliadky klamlivé a všetko v nich je dvojznačné.

- Ja nemám ani túžby ani strachy, - povedal chán, - a moje sny bývajú založené na logike alebo na náhode.

- Aj mestá si myslia, že sú dielom logiky alebo náhody, no tie im nedokážu ubrániť hradby. Pri meste ti nezáleží, či obsahuje sedem alebo sedemdesiat sedem divov, ale akú odpoveď dá na tvoju otázku.

- Alebo záleží na otázke, ktorú ti položí a núti ňu na ňu odpovedať, ako ju položili Těby ústami sfingy.

Mestá a túžba 5

Na šesť dní a nocí cesty leží Zobeida, biele mesto otvorené svitu mesiaca. Jeho ulice sa krútia do kľbka. Podľa rozprávania bolo založené tak, že sa mužom z viacerých krajín prisnil rovnaký sen. Videli v ňom neznámu ženu s dlhými vlasmi, ako beží v noci nahá po neznámom meste a oni bežia za ňou. V spleti uličiek sa všetkým stratila. Sen sa skončil a oni sa pobrali hľadať mesto. Nenašli ho, no stretli sa navzájom a rozhodli sa, že postavia mesto, aké sa im prisnilo. Každý rozmiestil ulice podľa trasy svojho prenasledovania. Kde sa žena na úteku vo sne stratila, tam každý prikázal postaviť hradby, aby druhýkrát neušla.

Také mesto bola Zobeida. Usadili sa v ňom, že sa im raz v noci zasa prisní. Nikto z nich však ženu neuvidel ani vo sne, ani keď bdel. Mestské ulice stratili akýkoľvek vzťah k snovému prenasledovaniu a slúžili len na každodennú cestu do práce.

Časom prišli z iných krajín iní muži, lebo aj im sa sníval taký príbeh a v Zobeide rozpoznali dačo z ulíc svojho sna. Prestavali na iné miesta mestské brány a schodiská, aby viac zodpovedali ceste prenasledovanej ženy a aby jej zahatali únik v mieste, kde sa im stratila.

Zakladatelia Zobeidy nechápali, čo týchto ľudí pritiahlo do takého škaredého mesta, do mesta-pasce.

Mestá a znaky 4

Cestovateľ z ďalekých krajín musí vždy prekonávať jazykové ťažkosti, no v meste Blaznia ho čakajú najväčšie zo všetkých, lebo sa nemenia len výrazy, ale obsah slov. Do Blaznie som vošiel zarána. Magnóliová záhrada sa zrkadlila v jazierkach a ja som kráčal medzi živými plotmi istý, že tam uvidím kúpať sa mladé pekné dámy. Miesto toho žrali raky na dne oči samovrahýň s kameňom na krku a vlasmi zelenými od rias.

Cítil som sa oklamaný a chcel som zadostučinenie od sultána. Vyšiel som po porfýrovom schodisku paláca, ktorý mal najvyššie kupoly, a prešiel som po šiestich nádvoríach s majolikovou dlažbou a vodotryskami. Prostredná hala bola prehradená mrežou. Trestanci s čiernymi reťazami na nohách tam vyťahovali z podzemného lomu bazaltové skaly.

Neostávalo mi, len sa obrátiť o radu na filozofov. Vošiel som do veľkej knižnice a stratil som sa medzi regálmi, ktoré sa prehýbali pod ťarchou pergamenových zväzkov. Blúdil som hore-dole po chodbách, schodíkoch a lávkach, lebo som sledoval abecedný poriadok kníh zostavený podľa zaniknutej abecedy. V najodľahlejšej izbičke vyhradenej papyrusom sa mi zrak stretol so zhlúpnutými očami mládenca natiahnutého na rohoži, ktorý si nevedel odtrhnúť od úst ópiovú fajku.

– Kde je učený muž? – Fajčiar ukázal cez okno. Bola za ním záhrada a v nej detské hračky: gule, hojdačka, víčik. Filozof sedel na lúke. Povedal: – Znaky tvoria jazyk, ale nie ten, ktorý si myslíš, že ovládaš. Pochopil som, že veci odteraz nesmiem hľadať pomocou tých obrazov ako doteraz. Až potom sa mi azda podarí pochopiť jazyk Blaznie.

Dnes mi stačí počuť konské erdžanie a plieskanie bičov, a už ma zmáha ľúbostný ošiaľ. V Blaznii totiž musíš vojsť do tajní a do manéži, ak chceš vidieť pekné ženy. Rajtujú tam na koňoch, majú holé stehná a čižmičky na lýtkach a len čo sa priblíži mladý cudzinec, zvalia ho do sena alebo sečky a pritlačia ho tvrdými bradavkami.

A keď sa mi zažiada hudby ako duchovnej potravy a vzpruhy, viem, že ju mám ísť hľadať na cintorín. Hráči sa skrývajú v hrobch a z jamy do jamy zaznievajú trilky fláut a akordy harfy.

Určite nadíde aj v Blaznii deň, keď bude mojou jedinou túžbou odísť. Potom nesmiem ísť do prístavu, ale musím vyliezť na najvyšší končiar a čakať, kým tade nebude prechádzať loď. Len či bude? Ved' niet jazyka, v ktorom by nebol klam.

Jemné mestá 3

Neviem, prečo Armilla vyzerá, ako vyzerá. Možno je nedokončená, alebo rozbúraná, môže byť za tým čaro, alebo len vrtoch. Chýbajú jej totiž múry, stropy, podlahy. Ničím sa nepodobá mestu, iba ak vodovodnými potrubiami zakončenými kohútikmi, sprchami, výlevkami, vyrovnávacími nádržkami. Pod holým nebom sa skveje belobou zopár umývadiel, vaní a inej kúpeľňovej keramiky ako neskoré ovocie, čo ostalo na konároch. Človek by povedal, že vodári si svoju robotu urobili a odišli ešte pred príchodom murárov. Alebo sa ich inštalácie ukázali ako nezničiteľné, odolali katastrofe, zemetraseniu či termitom.

Hoci Armillu ľudia opustili možno ešte pred nasťahovaním alebo po ňom, nie je celkom pustá. Keď sa v ktorúkoľvek hodinu pozriete hore na trubky, nezriedka uzriete niektorú z mnohých mladých štíhlych nevysokých žien, ako si voľkajú vo vaniach, napínajú sa ako lúky pod sprchami zavesenými do prázdna, ako robia očistné kúpele, utierajú sa, parfémujú, češú si pred zrkadlom dlhé vlasy. Na slnku svietielkujú vejárovité pramienky vody zo spírch, prúdy vody z kohútikov, výtrysky, šplechy, pena na špongiách.

Vysvetľujem si všetko tak, že majiteľkami vodných prúdov v armatúrach Armilly sa stali vodné víly a najády. Boli navyknuté vychádzať na povrch z podzemných žíl, preto im neprišlo ťažko vniknúť do novej vodnej ríše, vychádzať von z množstva jej prameňov, objaviť nové zrkadlá, nové hry, nové spôsoby, ako si užívať vodu. Možno ony odohnali ľudí svojou inváziou, a možno Armillu postavili sami ľudia ako obetný dar, aby si naklonili víly urazené za pokorenie vôd. Tak či onak, teraz sa tieto ženušky zdajú spokojné, lebo ráno ich počuť spievať.

Mestá a výmeny 2

Cloe je veľkomesto, takže chodci na uliciach sa nepoznajú. Keď sa vidia, predstavujú si o sebe navzájom sto vecí, napríklad možné stretnutia, rozhovory, prekvapenia, poláskania, uhryznutia. Nikto však nepozdraví nikoho. Pohľady sa im na okamih stretnú, no potom sa rozídu, nezastavia sa, hľadajú iné pohľady.

Kráča okolo dievčina, čo krúti dáždnikom na pleci, no trocha aj okrúhlymi bokmi. Ide žena v čiernom, ktorá ukazuje nepokojnými očami pod závojom a chvejúcimi sa perami všetky svoje roky. Ide tetovaný obor; mladý muž so sivými vlasmi; trpaslíčka; dvojčky odeté koralom. Niečo medzi nimi preblesne, vymenia si pohľady, ako keby to boli priamky, čo spájajú jednu postavu s druhou a kreslia šipky, hviezdy, trojuholníky. Kombinácie sa za okamih vyčerpajú a na scénu prichádzajú ďalšie postavy: slepec s gepardom na refazi, kurtizána s vejárom zo pštrosích pier, výrastok, ozrutná žena. Ak sa takíto ľudia ocitnú pospolu, napríklad ak sa uchýlia pred dažďom pod domovú bránu, natlačia sa pod stan na bazáre alebo sa pristavia vypočuť si kapelu na námestí, dochádza k stretnutiam, zvädzaniam, objatiam, orgiám, a to bez jediného slova, bez najmenšieho dotyku, tak, že skoro ani oči nezdvihnú. Cloe, najcudnejšie spomedzi miest, sa ustavične chveje chlípnosťou. Keby začali muži a ženy prežívať svoje podenkové sny, každý prelud by sa zmenil na človeka, s ktorým by bolo hodno nadviazať vzťah a sledovať ho, vytvárať si o ňom predstavy, dostávať sa s ním do nedorozumení, zväd, ťažkých položiení. Kolotoč fantázií by sa zastavil.

Mestá a oči 1

Dávni predkovia postavili Valdradu na brehoch jazera tak, že domy sú celé presklené, stoja jeden nad druhým a vysoké cesty zrkadlia vo vode svoje stĺpikové zábradlia. Prichádzajúci pocestný tak vidí hneď dve mestá: vztýčené a prevrátené. Niet vecí alebo udalostí, čo by sa v druhej Valdrade nezopakovala. Mesto bolo totiž postavené tak, aby sa ako v zrkadle odrážal každý jeho bod. Spodná Valdrada neobsahuje len všetky výpusty a výstupky priechali, čo sa pnú nad jazerom, ale aj vnútrajšky izieb vrátane podláh a stropov, výhľad na chodby, skriňové zrkadlá.

Obyvatelia Valdrady vedia, že čokoľvek urobia, pozostáva zo samotného skutku a z jeho zrkadlového obrazu, ktorý si všetci osobitne ctia, ako si ctíme obrazy. Toto vedomie im bráni čo len na okamih ponechať veci na náhodu alebo sa pozabudnúť. Aj keď sa milenci obrátia k sebe holými telami a hľadajú najlepšiu polohu, aby si užili čo najviac rozkoše, aj keď vrahovia pritlačia nôž na krčné tepny a čím viac spenenej krvi vyteká, tým väčší vnárajú čepel, ktorá sa šmýka po šlachách. Nezáleží natoľko na ich milovaní, ani na vraždení ako na párení a vraždení ich jasných a studených obrazov v zrkadle.

Zrkadlo niekedy zväčší význam vecí, inokedy ho poprie. Mnohé sa vidí nad zrkadlom významné, no v zrkadlení neobstojí. Mestá dvojčence nie sú rovnaké, lebo nijaká vec ani udalosť Valdrady sa nezrkadlí symetricky. Každý tvári alebo posunku odpovedá v zrkadle do všetkých podrobností obrátená tvár alebo posunok. Dve Valdrady žijú jedna pre druhú, ustavične si hľadajú do očí, ale nemajú sa rady.

Veľkému chánovi sa snívalo o meste, ktoré opísal Marcovi Polovi takto:

– Prístav je obrátený na sever, do tieňa. Do vysokých prístavných hrádzi špliecha čierna voda. Zostupujú do nej kamenné schody šmyklivé od chalúh. Ukotvené lodky natreté smolou čakajú na cestujúcich, ktorí meškajú, lebo sa na svahu hrádze lúčia s rodinami. Lúčenia sa odohrávajú v tichosti, ale so slzami. Je chladno. Všetci majú na hlave šály. Hlas prevozníka preruší otáľanie. Cestujúci sa učupí na prove a pozerá sa na stále vzdialenejší hlúčik tých, čo ostali. Z brehu sa už nedajú rozlíšiť črty tváre. Je hmlisto. Lod'ka sa prisúva k boku kotviacej nákladnej lode. Na schodíky vystupuje zmenšená postava a stráca sa. Počuť, ako sa dvíha hrdzavá refaz a škrabe steny otvoru. Tí, čo ostali na brehu, sa nahnávajú ponad zráz móla s očami upretými na loď, až kým neobopláva mys. Naposledy zamávajú bielou handrou.

– Vydaj sa na cestu, preskúmaj všetky pobrežia a hľadaj to mesto – vraví chán Marcovi.

– Potom sa vráť a povedz mi, či môj sen zodpovedá pravde.

Marco vraví: – Prepáč mi, pane: niet pochyb, že sa skôr či neskôr vylodím na tom môle, no nevrátim sa rozpovedať ti o tom. To mesto existuje, lenže má jednoduché tajomstvo. Pripúšťa len odchody, nie návraty.

IV

Kublajchán zvieral perami ambrový pipasár, bradu mal pritlačenú o ametystový golier a palce sa mu v hodvábných pantofliach nervózne dvíhali. Počúval rozprávania Marca Pola a ani brvu nezdvihol. Po tie večery ho kvárila trudnomyselnosť.

– Tvojich miest niet a možno nikdy nebolo. Určite však nebude. Prečo si krátiš chvíľu útešnými príbehmi? Viem, že moja ríša hnije ako zdochlina v močiari a šíri svoju nákazu na vrany, čo ju kľujú, i na bambusy, čo rastú z jej hnoja. Prečo mi nehovoriš o tomto? Prečo kľameš panovníka Tatárov, cudzinec?

Polo vedel ako na panovníkovu zlú náladu: – Áno, ríša je chorá, a čo horšie, chcela by si zvyknúť na svoje boľáčky. Svojím pozorovaním chcem asi toto: tým, že venujem pozornosť posledným stopám šťastia, študujem, čo im chýba. Ak chceš vedieť, koľko tmy máš dokola, musíš sústrediť pohľad na mdlé svetlá v diaľave.

Inokedy sa zasa chána chytala dobrá nálada. Vstával z podušiek, dlhými krokmi premeriaval koberce prestreté pod nohami po záhonoch, opieral sa na kamenné zábradlia na terasách, lebo chcel ovládnuť očareným zrakom širinu sídelných záhrad rozjasnených lampášmi rozvešanými na cédroch.

– Nech je akokoľvek, ja viem, že moja ríša je z kryštalickej látky a svoje molekuly zhľukuje podľa dokonalého plánu. Živly vrú a prostred nich rastie ten najkrajší a najtvrdší diamant, obrovská priesvitná hora zabrúsená do faziet. Prečo sa tvoje dojmy z ciest sústreďujú na rozčarujúce javy a nezachytávajú tento nezadržateľný vývoj? Prečo sa zapodievaš nepodstatnou melanchóliou? Prečo tajíš pred panovníkom veľkosť jeho osudu?

– Vznešenosť! Na tvoj pokyn dvíha svoje múry bez poškvrny jediné a ostatné mesto. Ja medzitým zhŕňam prach iných možných miest, lebo miznú, aby urobili miesto tvojmu, a potom ich už nebude môcť nik rekonštruovať a ani si na ne spomenúť. Len ak spoznáš posledný zvyšok nešťastia, ktoré nevyhodia nijaký vzácny kameň, dokážeš vyrátať presný počet karátov, ku ktorým sa musí priblížiť po obrúsení tvoj diamant. Len tak neurobiš vo výpočte tvojho plánu chybu hneď na začiatku.

Mestá a znaky 5

Múdry Kublaj, ty vieš zo všetkých najlepšie, že si neslobodno zamieňať rozprávanie o meste s mestom samým. Nejaký vzťah tam však predsa len je. Blahobyť Olívie, mesta plného tovaru a zárobkových príležitostí, ti môžem opísať len líčením filigránskych palácov a vyčákaných vankúšov na podokeniciach bifórií. Môžem ti rozprávať, že za mrežou popraviska zavláha lúku ohňostroj cícerkov vody a na tej lúke rozkladá chvost biely páv. Z takej reči však hneď pochopíš, že Olívia je zahalená mračnom sadzí a mastnoty, ktorá sa usádza na steny domov. Pochopíš, že v pouličnej tlačnici mliaždia manévrujúce povozy chodcov o múry. Ak by som ti mal rozprávať o príčinnosti obyvateľov, budem hovoriť o sedláckych dielňach s vôňou kože, o ženách, ktoré rapocú pri pletení kobercov z rafie, o visutých kanáloch a vodopádoch, ktoré z nich vytekajú a poháňajú lopaty mlynov. V tvojom osvietenom rozume by však tieto slová vyvolali len predstavu gesta, ktorým tisíckrát tisíce rúk sprevádzajú prebijk, keď ním čistia zuby frézy v stanovenom čase na konci zmeny. Keby som ti mal vysvetľovať, že Olívia svojim duchom smeruje k slobodnému životu a k jemnosti spoločenských vzťahov, budem ti rozprávať o dámach, ktoré sa plavia v noci pri umelom svetle na kanoe v zelenom ústí rieky a pritom spievajú. Iba čo by som ti tým však pripomenul, že v okrajových štvrtiach, kde každý večer vystupujú z lodí tisíce mužov a žien ako rady námesačníkov, sa ešte stále nájdu takí, čo sa potme rozrehocú, alebo si uľavia vtipmi a sarkazmami.

Poviem ti však, o Olívii by som nemohol rozprávať inak. Keby totiž naozaj existovala Olívia s bifóniami, pávmi, sedlámi, tkáčmi kobercov, kanoe a ústiami riek, bola by úbohousmernou čiernou mušincovou dierou. Aby som ti ju opísal, musel by som načrieť do metafor ako sadzový dym, vŕzganie kolies, nekonečné posunky, sarkazmy. Klamlivosť nie je v reči, ale vo veciach.

Jemné mestá 4

Mesto Sofronia pozostáva z dvoch polmiest. V jednom je veľká autodráha so strmými hrbolmi, kolotoč s lúčmi reťazí, ruské koleso, guľa smrti s motorkármi hlavou dole, kupola cirkusového šiatra so strapcom závesných hrádz uprostred. Druhé polmesto je kamenné, mramorové a betónové, má banku, dielne, činžiaky, bitúnok, školu a všetko ostatné. Jedno z polmiest je stále, druhé provizórne, takže keď vyprší čas zastávky, rozklincujú ho, rozoberú a odvezú preč. Osadia ho na prázdnych pozemkoch pri inom polmeste.

Každý rok tak nadchádza deň, keď robotníci oddeľujú mramorové priečelia, rúcajú kamenné múry a betónové stĺpy, rozoberajú ministerstvo, súsošie, doky, rafinériu, nemocnicu a všetko to nakladajú na ťahače. Tak idú od mesta k mestu podľa každoročného plánu. Na mieste ostáva polovica Sofronie pozostávajúca zo strelníc, kolotočov, potlačeného výkriku z lodičky na vlnovke, keď sa rúti strmhlav dole. Toto polmesto začína rátať mesiace a dni, kým sa nevráti karavána a neobnoví sa život v jeho celosti.

Mestá a výmeny 3

Keď vstúpi pocestný na územie s hlavným mestom Eutropia, na rozľahlej zvlnenej náhornej plošine neuvidí jedno mesto, ale veľa roztrúsených, navzájom si podobných, rovnako veľkých miest. Eutropia nie je jedna, ale všetky tieto mestá spolu. Jedna je obývaná, ostatné sú prázdne, a ide to dokola. Vysvetlím vám to. Keď pocítia Eutropčania únavu a nik už nedokáže znieť svoje povolanie, príbuzných, dom, ulicu, dlhy, spoluobčanov, ktorých treba zdravieť, ani tých, ktorých zdraví, rozhodnú sa spoločne, že sa premiestnia do susedného mesta, ktoré tam na nich čaká, prázdne, skoro ako nové. Každý sa v ňom zamestná inde, zoberie si inú ženu, z obloka uvidí inú krajinu, nové večery strávi novými kratochvíľami, priateľstvami, ohováračkami. Tak sa ich život obnovuje od sťahovačky k sťahovačke, do miest, ktoré sa dačo líšia od predchádzajúcich: svahovitosťou, smerom vodných tokov a vetrov. Ich spoločnosť je usporiadaná a sociálne rovná, preto pri výmene funkcií skoro nedochádza k otrasom. Pritom je zabezpečená rozmanitosť, lebo poznajú tolko spoločenských úloh, že človek sa za život sotva vráti k práci, ktorú už vykonával.

Mesto takto opakuje nemennosť svojho života sťahovaním sem a tam ako po prázdnej šachovnici. Eutropčania riešia stále rovnaké situácie, len aktéri sa menia. Opakujú tie isté dialógy, len akcenty sa rozlične menia. Otvárajú vymenené ústa do rovnakých zívnutí. Eutropia je jediné zo všetkých miest ríše, ktoré ostáva trvalo totožné samo so sebou. Merkúr, boh vrtkavých, urobil tento zázrak dvojnáznosti.

Mestá a oči 2

Zemruda vyzerá podľa nálady toho, kto sa na ňu díva. Ak si pohvizduješ a nos sa ti dvíha podľa tónu, mesto spoznáš zdola hore: podokenice, povievajúce záclony, striekajúca voda. Ak kráčaš s bradou na hrudi a nechty vnáraš do dlaní, pohľadom sa zachytávaš o veci pri zemi: jarčeky, kanalizačné príklopy, odrezky rýb, papier. Ktovie, či je vernejší jeden obraz, či druhý. O vrchnej Zemrude však rozprávajú najmä tí, čo na ňu spomínajú upierajúc zrak na spodnú Zemrudu. Deň za dňom chodia po tých istých miestach, a tak nachádzajú sokle domov obrastené svojou včerajšou zlou náladou. Raz všetci sklzneme pohľadom po odkvapových rúrach a už ho nedokážeme odtrhnúť od dlažby. Je možný aj opačný prípad, no zriedkavejšie. Preto chodíme po uliciach Zemrudy s očami upretými stále nižšie: pivnice, základy, studne.

Mestá a meno 1

O Aglaure by som ti vedel povedať máločo viac od toho, čo o nej vravia od nepamäti sami jej obyvatelia. Má rad príkladných cností a rovnako veľa prislovečných neduhov, pár čudáctiev a okrem toho je jej vlastné, že do bodky dodržiava niektoré pravidlá. Niet dôvodu neveriť starým kronikárom, ktorí na základe porovnania s inými mestami tej doby prisúdili Aglaure rad trvácich hodnôt. Odvtedy sa toho veľa nezmenilo na tradovanej ani na videnej Aglaure, len voľakedajšie výstrednosti sa stali návykom, normálne veci čudáctvami, cnosti prestali vynikať, nedostatky prestali byť neduhmi, lebo sa všetko zmiešalo v inak hierarchizovanej hre predností a nedostatkov. V tomto zmysle niet nič pravdy v tom, čo sa hovorí o Aglaure, no jednako dáva hovorený obraz solídnu, ucelenú predstavu o meste, kým úsudky obyvateľov na základe zážitkov nedosahujú takú súdržnosť pohľadu. Výsledok je taký, že rozprávane mesto má veľa vecí potrebných na život, kým mesto, ktoré stojí miesto neho, nie je také živé.

Keby som ti teda mal opísať Aglauru na základe vlastných zážitkov a skúseností, musel by som ti povedať, že je to mesto bez vlastnej tváre, existujúce ledabolo. Ani to by však nebolo pravda. V istých hodinách dňa sa ti totiž v niektorých spojných uličkách zamarí, že vidíš dačo nezameniteľné, vzácne, možno až vznešené. Chcel by si to pomenovať, ale pri všetkom, čo sa o Aglaure doteraz povravelo, ti z úst vychádzajú len slová, ktoré už boli použité, takže nehovoriš, ale opakuješ.

Preto si obyvatelia stále myslia, že bývajú v Aglaure, ktorá rastie len na mene Aglaury. Neberú do úvahy Aglauru, ktorá vyrastá zo zeme. Aj so mnou je to tak. Chcel by som v mysli rozlišovať medzi dvoma mestami, no napokon som nútený rozprávať ti len o jednom z nich, keďže spomienka na to druhé sa stratila. Chýbajú totiž slová, ktoré by ju ukotvili.

Chán povedal: - Odteraz budem mestá opisovať ja. Ty budeš na svojich cestách overovať, či existujú.

Mestá, ktoré navštívil Marco Polo, však neboli nikdy také ako v predstavách mocnára.

- Ako to? Veď som si v mysli vytvoril vzor mesta, od ktorého možno odvodzovať akékoľvek možné mesto. Vzorové mesto vyjadruje celú normu. Keďže reálne mestá sa v rozličnej miere odlišujú od normy, stačí, keď pri rozprávaní zakomponujem do normy predvídané výnimky a ich najpravdepodobnejšie druhy.

- Aj ja som si vymyslel model mesta, od ktorého odvodzujem všetky ostatné. Je to mesto zo samých výnimiek, zábran, protirečení, nesúladov, protizmyslov. Je krajne nepravdepodobné, že by také mesto existovalo, no pravdepodobnosť sa zvyšuje, ako znižujem počet anormálnych prvkov. Stačí mi teda z môjho modelu odnímať výnimky, a nech idem ktorýmkoľvek smerom, ocitnem sa pred jedným z reálnych, aj keď výnimočných miest. Pravda, pri odstraňovaní výnimiek nemôžem prekročiť určitú hranicu: vyšli by mi mestá priveľmi pravdepodobné na to, aby mohli byť naozaj.

Z výšky paláцovej pavlače sa Veľký chán pozeral, ako rastie džířava. Najprv sa hraničné čiary rozťahovali pripájaním dobytých území, no potom iba obyčajným napredovaním vojsk, lebo tie nachádzali polopusté oblasti, biedne osady chatrčí, bahniská, kde sa ryži nedarilo, chudé obyvateľstvo, vyschnuté rieky, trstinu. Chán si pomyslel: „Moja ríša sa už priveľmi rozrástla navonok. Je načase, aby sa začala vzmáhať vnútri.“ Sníval pritom o lesoch plných granátových jabĺk, ktorým puká šupa, o zebu, ako sa pražia do zlatista na ražni a kvapká z nich masť, o rudných žilách, z ktorých sa na úšustoch vyvaľujú ligotavé okruhliaky.

Po mnohých úrodných rokoch sa sýpky zaplnili zrnom, rozvodnené rieky priplavili z pralesov kmene, ktorým bolo súdené stať sa trámami a niesť bronzové strechy palácov a chrámov. Karavány otrokov preniesli krížom cez kontinent hory zeleného mramoru. Veľký chán si už predstavoval svoju ríšu plnú miest, ktoré gniavia zem a ľudí, plnú bohatstiev a kypiacu životom, samý ornament a dôležité poslanie, poprepájanú strojmi a hierarchiami hodností, nadutú, napätú, ťaživú.

Časom si pomyslel: „Táto ríša sa gniavi sama vlastnou ťarchou.“ V snoch sa mu vynorili mestá ľahké ako šarkany, dierkované ako čipka, priesvitné ako siete proti komárom, so žilkovaním podobným listu alebo čiaram života na dlani, mestá ako filigrán, také, že by sa dalo cez ich matnú a fiktívnu hmotnosť prevídiť.

Vraví Marcovi: – Porozprávam ti, čo sa mi snívало dnes v noci. Z diaľky som videl, ako uprostred žltej planiny posiatej meteoritmi a bludnými balvanmi čnejú vežičky mesta s jemnými vrcholcami. Sú zhotovené tak, aby sa mohol mesiac na svojej púti uložiť raz na jednu, raz na druhú, alebo aby sa mohol pohojdať na lanách žeriavov.

Polo nato: – Mesto tvojho sna je Lalage. Jeho obyvatelia rozostavili tieto zastávky nočnej oblohy preto, aby Luna dožičila všetkému v meste rásť a obrodzovať sa donekonečna.

Chán dodal: – Niečo ti poviem. Luna sa ukázala uznalivá a dala mestu Lalage do daru to najvzácnejšie privilegium: rásť do ľahkosti.

Jemné mestá 5

Vérte mi, ak uznáte. Poviem vám, ako je postavená Oktávia, mesto-pavučina. Je tam hora rozčesnutá napoly, v nej priepasť a v priepasti visí mesto uviazané o dva vrcholce lanami, reťazami a lávkami. Pri chôdzi stúpate po lieskach a musíte dávať pozor, aby ste nevkročili medzi ne. Alebo sa istíte tak, že sa zachytávate o konopné oká. Stovky metrov pod vami niet ničoho, len kde-tu obláčik, a celkom dole presvitá dno.

Podklad, na ktorom je mesto postavené, je teda sieť, ktorá slúži na chodenie i ako opora. Všetko ostatné je zavesené pod sieťou: lanové rebríky, hojdacie siete, domy ako vrecia, vešiaky, terasky v podobe lodičiek, mechy s vodou, plynové horáky, ražne, koše zavesené na špagátoch, nákladné výťahy, sprchy, visuté hrazdy a kruhy, nákladné lanovky, stožiare osvetlenia, vázy s prevísajúcimi okrasnými rastlinami.

Život obyvateľov Oktávie nie je taký neistý ako život v iných mestách, lebo visí nad priepasťou. Vedia, že sieť vydrží len po určitú hranicu.

Mestá a výmeny 4

Vzťahy, ktoré držia život mesta, určujú obyvatelia Ersilie tak, že medzi domami natiahujú biele, čierne, sivé a bieločierne nite podľa toho, či chcú označiť vzťah príbuzenstva, obchodný, vyplývajúci z hodnoty alebo spoločenského postavenia. Keď je nití toľko, že sa pomedzi ne nedá prejsť, obyvatelia odídu. Domy rozoberú, takže ostanú len nite a koly, ktoré ich držia.

Odídenci z Ersilie sa potom so svojimi nástrojmi utáboria na svahu hory a pozerajú sa na spleť nití natiahnutých na rovine medzi kolmi. Stále to pokladajú za Ersiliu, kým oni sami sú ničím.

Postavia Ersiliu na inom mieste. Nite ponáhajú do podobného tvaru tak, aby bol pravidelnejší a ešte zložitejší ako predchádzajúci. Potom mesto opustia a prenesú seba aj domy ešte ďalej.

Na cestách po území Ersilie takto nájdeš zrúcaniny opustených miest, bez múrov a bez kostí mŕtvych, ktoré kotúľa vietor: pavučiny zamotaných vzťahov, ktoré hľadajú formu.

Mestá a oči 3

Pocestný sa po sedemdňovom pochode cez mladinu ocitne v meste Bauci, no nevidí ho, aj keď je na mieste. Iba akési štihle chodúle veľmi vzdialené jeden od druhého tam vyrastajú zo zeme a strácajú sa nad oblakmi. Sú to podporné piliere mesta. Vystupuje sa doň po schodíkoch. Na zemi sa mešťania ukazujú zriedka. Všetko potrebné majú už hore a radšej neschádzajú. Zeme sa mesto dotýka akurát tými plameniačmi nohami a deravým a zubatým tieňom, ktorý kreslí za slnečných dní v listí.

O obyvateľoch Bauci existujú tri predstavy: že nenávidia zem; že si ju ctia tak, až ju nechcú zneuctiť dotykom; že ju milujú takú, aká bola pred nimi. Preto si ju vraj neúnavne prezerajú ďalekohľadmi a teleskopmi list za listom, skalú za skalou, mravca za mravcom a očarení hlbavo skúmajú pohľadom vlastnú neprítomnosť.

Mestá a meno 2

Mesto Leandra ochraňujú dva druhy bohov. Jedni i druhí sú takí malí, že ich nevidno, a je ich tolko, že sa nedajú porátať. Jedni sa zdržiavajú v priestore dvier, vnútri domov, pri vešiakoch a nádobách na dáždnyky. Pri sťahovaní idú s rodinami a v nových bytoch sa usadia pri odovzdávaní kľúčov. Druhí bohovia bývajú v kuchyni a skrývajú sa najradšej pod hrncami, v kozube alebo v kúte na metly. Tvorí súčasť bytu, a keď sa rodina vysťahuje, ostávajú s novými nájomníkmi. Možno boli kdesi na pozemku už pred postavením domu, skrytí v tráve alebo v zhrdzavenej plechovici. Keď dom zrútiť a na jeho mieste postavia kasárenský s päťdesiatimi bytmi, už aj sú namnožení v tolkých kuchyniach, koľko je bytov. Aby sme ich rozlišovali, volajme prvých Penáti a druhých Lári.

Nie je povedané, že Lári a Penáti z jedného domu žijú vždy osve. Navštevujú sa, spolu sa prechádzajú po ozdobnej omietke, po rúrach ústredného kúrenia, komentujú, čo sa prihodilo rodine, ba veru sa aj hádajú, no zato môžu dobre vychádzať celé roky. Keby ich človek uvidel v zástupe, nerozlíši medzi nimi. Lári zažili, ako sa do bytu nasťahovali cez steny Penáti najrozličnejšieho pôvodu a obyčajov. Penáti si zasa musia vydobýjať piad' za piad'ou miesto pri domýšľavých Lároch v palácoch spustnutých po dávnej sláve alebo pri urážlivých a nedôverčivých Lároch z plechových chatrčí.

Donekonečna spolu diskutujú o pravej podstate Leandry. Penáti si myslia, že oni sú duchom mesta, aj keď trebárs prišli len minulý rok. Myslia si, že duch mesta odíde s nimi, keď sa odsťahujú. Lári zasa pokladajú Penátov za prechodných hostí, otravy, votrelcov. Ozajstná Leandra je vraj tá ich, tá, čo tu bola pred všetkými týmito príšelcami a ostane po nich všetkých. Je to Leandra, ktorá dáva formu všetkému, čo mesto obsahuje.

Bohom oboch druhov je spoločné komentovanie. Okomentujú všetko, čo sa odohrá v rodine a v meste. Penáti si berú na mušku

starcov, pradedov, pratety, predchádzajúcu rodinu, Lári zasa hovoria, aké bolo životné prostredie predtým, ako ho votrelci zničili. No niežeby žili len v spomienkach. Mudrujú o budúcej kariére terajších detí (Penáti), o tom, aký by mohol byť dom alebo kraj, keby boli v dobrých rukách (Lári). Ak nastaviš ucho, najmä v noci ich v Leandre počuješ z každého domu, ako silno šušocú, púšťajú sa do hlasného hovoru, častujú sa posmeškami, frkotaním, ironickými úškľabkami.

Mestá a mŕtvi 1

Zakaždým, keď vojdete v Melánii na námestie, ocitnete sa vo víre dialógu: vojak-chvastúň s príživníkom vychádzajú spod brány a stretnú tam mladého márnotrátника s prostitútkou. Iný príklad: otec-lakomec dáva na prahu domu posledné rady dcére-milenke a preruší ho hlúpy sluha, ktorý ide odnieť list kupliarke. Po rokoch sa vrátite do Melánie a stanete sa svedkom toho istého dialógu, ktorý pokračuje. Medzitým príživník, kupliarka a otec-lakomec umreli, no ich miesta zastáva vojak-chvastúň, dcéra-milenka a hlúpy sluha. V ich voľakedajšom postavení sa teraz ocitol pokrytec, dôverník a astrológ.

Obyvateľstvo Melánie sa obnovuje. Postavy dialógov jedna za druhou umierajú a rodia sa ich nástupcovia pre každú z voľakedajších rol. Keď niekto zmení rolu, navždy odíde z námestia alebo ta vstúpi prvý raz, dochádza k reťazovým výmenám, až kým nie sú všetky roly nanovo poobsádané. Dialóg sa však ani vtedy nezastavuje a starému grobianovi naďalej odpovedá duchaplná slúžtička, úžerník neprestáva prenasledovať mladého vydedenca, dojka upokojuvať nevlastnú dcéru, hoci nemá nikto z nich ten hlas a oči, aké mal v predchádzajúcej scéne.

Občas sa stane, že jediná postava dialógu zaskakuje naraz dve alebo viac rol: tyrana, dobrodinca, posla. Naopak, jedna rola môže byť zdvojená, zmnohonásobená, prisúdená stovke, tisícke obyvateľov Melánie: trom tisíciam pokrytec, tridsiatim tisícim príživník, sto tisíciam kráľovskí synovia, od ktorých sa odvrátilo šťastie a čakajú na uznanie.

Časom sa menia aj roly. Každá rozvíja určité konanie prostredníctvom intríg a zratov príbehu, a to vedie k nejakému konečnému rozuzleniu. K tomu sa príbeh blíži, aj keď sa klbo zamotáva ešte viac a prekážky akoby rástli. Kto sa dostaví na námestie opakovane s určitým odstupom, vidí, že dialóg sa od dejstva k dejstvu mení, hoci obyvatelia Melánie žijú prikrátko, aby si to mohli uvedomiť.

Marco Polo popisuje most kameň za kameňom.

– Ale ktorýže z tých kameňov drží most? – pýta sa Kublajchán.

– Most nedrží ten či onen kameň, – odpovedá Marco, – ale krivka oblúka, ktorú kameň ne utvárajú.

Kublajchán zmíkol a zadumal sa. Potom sa ozval: – Prečo mi rozprávaš o kameňoch?

Mňa zaujíma len oblúk.

Polo odpovedá: – Bez kameňov niet oblúka.

VI

Kublaj sa viezol so svojím hodnostárom-cudzincom na vladárskej lodi. Vystfkal oprstehovanú ruku spod hodvábného baldachýna a ukazoval klenuté mosty nad kanálmi, kniežacie paláce, ktorých mramorové prahy sa ponárajú do vody, ľahké člňky, ako sa hmýria križom -krážom vo svojej krasojazde, poháňané dlhými veslami. Ukazoval plte, z ktorých vykladali na trhové námestia noše zeleniny, ukazoval balkóny, altány, kupoly, zvonice, ostrovy, ktoré sa zelenali uprostred sivoty lagúny.

Boli na návšteve v Quinsai, volakedajšom hlavnom meste zosadených dynastií, ktoré bolo poslednou perlou vsadenou v korune Veľkého chána.

– Už si dakedy videl mesto, ktoré by sa podobalo tomuto? – spýtal sa Marca Pola.

– Nie, pane, – odpovedal Marco, – nikdy by som si nebol pomyslel, že existuje mesto ako toto.

Mocnár sa usiloval čítať mu z očí, ale cudzinec sklopil pohľad. Kublaj ostal mĺkvy celý deň.

Po západe slnka vykladal Marco Polo panovníkovi na terasách sídelného paláca výsledky svojich misii. Kublajchán obyčajne končieval svoje večery tak, že privrel oči a vychutnával rozprávania až do prvého zívnutia. To bolo pre sprievod pážat znamením, že majú rozžaf fakle a odprevadiť panovníka do Pavilónu Vznešeného Sna. Kublaj akoby sa však tentoraz nechcel poddať únave. – Porozprávaj mi ešte o jednom meste, – nástojil.

– ... Na tri dni cesty koňom približne severovýchodným smerom, ale viac na východ..., – pustil sa Marco znova rozprávať a vyratúvať mená, zvyky a obchody mnohých krajín. Jeho zásoba vyzerala nevyčerateľná, no tentoraz sa musel vzdať on. Na svitaní povedal: – Pane, a teraz som ti už rozpovedal o všetkých mestách, ktoré poznám.

– Ostáva jedno a o tom nerozprávaš nikdy.

Marco Polo sklonil hlavu.

- Benátky, - povedal chán.

Marco sa usmial: - A o čom si si myslel, že ti rozprávam?

Panovník nemihol brvou: - No ani raz si nevyslovil ich meno.

Polo vraví: - Pri opise každého mesta poviem niečo z Benátok.

- Keď sa ťa pýtam na iné mestá, chcem od teba počuť o nich. A o Benátkach chcem počuť vtedy, keď sa ťa pýtam na ne.

- Aby som vedel rozlišovať vlastnosti iných miest, musím vychádzať z prvého a to ostane nevypovedané. Pre mňa sú tým mestom Benátky.

- Každé rozprávanie z ciest by si mal teda začať odchodom z Benátok a podať pritom ucelený obraz mesta so všetkými podrobnosťami, ako sa ti vynárajú v pamäti.

Hladina jazera sa solva šuchorila. Svetielkovala na nej med' niekdajšieho sídla dynastie Sung, akoby to bolo plávajúce zlaté lístie.

Polo povedal: - Obrazy pamäti, ktoré raz vyjadriš slovami, sa ti stratia. Preto nerozprávam o Benátkach. Bojím sa, že v tej chvíli by som o ne celkom prišiel. Možno som ich už dokonca po troške postrácal pri rozprávaní o iných mestách.

Mestá a výmeny 5

V Esmeraldine, meste postavenom na vode, sa nadúrovňovo a úrovňovo križuje spleť kanálov so spleťou ciest. Ak sa chce človek niekam dostať, vždy si môže vybrať medzi suchou cestou a loďkou. Keď si už vybral, zasa si bude voliť medzi viac možnosťami, lebo v Esmeraldine sa najkratšia vzdialenosť dvoch bodov nemeria priamkou, ale krivkou, ktorá sa navyše rozvetvuje do krivolákých možností. Počet možností sa ešte znásobí tomu pocestnému, ktorý sa rozhodne strieďať prepravu loďou a po súši.

Esmeraldínčania sa takto dokážu vyhnúť nude vyplývajúcej z nevyhnutnosti chodiť denne po rovnakých uliciach. Nielen tak. Sieť priechodov totiž nie je jednoúrovňová, ale vedie po schodíkových nadchodoch, pavlačiach, klenutých mostoch, visutých lávkach. Každý má denne postarané o zábavu, lebo môže ísť na svoje zvyčajné miesto vždy novou trasou, meniť úseky použitím rozličných vyvýšených alebo povrchových spojok. V Esmeraldine prebieha aj ten najzvyčajnejší a najpokojnejší život bez opakovania.

Ako hocikde inde, kto žije tajným alebo dobrodružným životom, je nútený riadiť sa prísnejšími pravidlami. Mačky, zlodeji a tajní milenci sa v Esmeraldine premiestňujú po vyššiepoložených a prerušovaných trasách. Skáču zo strechy na strechu, vpadnú z altánka na terasu, opisujú krivky ríms krokom povrazolezcov. Na nižších úrovniach sú stoky a do ich tmy sa jedna za druhou ponárajú myši a za nimi sprisahanci a pašeráci. Vykúkajú zo šácht a z kanálov, preliezajú medzi vnútorným a vonkajším opláštením, cez prieluky, prevláčajú z úkrytu do úkrytu kôrky syra, zakázaný tovar, sudy pušného prachu. Mesto je predierované lúčovite sa rozbiehajúcimi podzemnými norami, takže oni ním prenikajú tam, kde je nepriechodné.

Jedna mapa Esmeraldíny by mala zakresľovať rôznofarebnými atramentmi všetky tieto priechody, pozemné, vodné, verejné, tajné. Ťažšie je zaniest' do mapy lety lastovičiek, ktoré pretínajú vzduch nad

strechami, stiahnu krídla a prepadajú sa po neviditeľných krivkách, zvrtnú smer kvôli komárovi, naberajú výšku v špirále okolo cimburia veže, ovládajú z každého bodu svojich vzdušných dráh všetky body mesta.

Mestá a oči 4

Keď prídeš do Filidy, poteší ťa, koľko všelijakých mostov ide ponad kanály: klenuté, kryté, na pilótach, pontónové, visiace, s ozdobným zábradlím. Poteší ťa, koľko druhov okien hľadá do ulíc: biforiá, maurské, kopijovité, s lomeným oblúkom, s nadokennou lunetkou alebo ozdobnou ružou. Potešia ťa druhy dlažby: riečne ploskáče, hladené dlaždice, lomové kamene, bielomodrá mozaika. Mesto pripraví zraku prekvapenie všade: krík kapari vyrastá z hradieb, sochy troch kráľovien stoja na jedinom podstavci, cibulovitú kupolu zakončujú tri drobné kupolky. „Šťastný, kto má Filidu stále na očiach a nikdy od nej nemusí odtrhnúť zrak,“ – zvoláš s ľútosťou, že si si mesto sotva obzrel, a už musíš odísť.

Stane sa ti však, že budeš musieť vo Filide stráviť zvyšok svojich dní. Mesto ti v očiach rýchlo vybledne, prestanú existovať nadokenné ruže, sochy na podstavcoch i kupoly. Ako všetci Filiďania, aj ty chodíš po krivoľakých uličkách a začneš rozlišovať slnečné miesta od tienistých, vybrané brány, schody, lavičku, kam môžeš položiť košík, jarčeky, kde by si sa mohol ľahko potknúť. Všetko ostatné zneviditeľní. Filida sa stane priestorom na prekonávanie vzdialenosti medzi bodmi trčiacimi v prázdne, napríklad na nájdenie takej najkratšej cesty k určitému pouličnému stánku, pri ktorej by nebolo treba prejsť okolo okienka daného veriteľa. Tvoje kroky nejdú za vecami ležiacimi mimo očí, ale za vecami pochovanými a zabudnutými vnútri: jeden z dvoch portikov sa ti vidí byť povznášajúcejší, no len preto, že pred tridsiatimi rokmi ním vošla dievčina so širokými vyšívanými rukávcami. Alebo ním možno ani nevošla, iba naň dopadá slnko v tú hodinu, keď dievča vošlo cez portikus, na ktorý si už nespomínaš, kde stál.

Milióny očí sa dvíhajú na okná, mosty, kapari, ale je to akoby sa kĺzali po bielej stránke papiera. Veľa miest uniká pohľadom ako Filida. Ibaže by si ich pohľadom prekvapil.

Mestá a meno 3

Pyrha bola pre mňa dlho mestom vsadeným do svahov zálivu, mestom vysokých okien a veží, uzatvorená ako misa, námestie uprostred, hlboké ako studňa, a uprostred námestia studňa. Nikdy som ju nevidel. Patrila k mnohým mestám, kam som sa nikdy nedostal a predstavoval som si ich len cez meno, ktoré som im dal: Eufrázia, Odila, Margara, Getúlia. Pyrha mala svoje miesto medzi nimi. Od každého sa odlišovala, takže bola rovnako ako ostatné nezameniteľná očami mysle.

V jeden deň ma cesty dovedli do Pyrhy. Len čo som ta vkročil, všetky moje predstavy ostali zabudnuté. Pyrha sa stala tým, čím Pyrha je. Ako keby som bol odjakživa vedel, že more z nej nevidno, lebo je skryté za jednou dunou zvlneného pobrežia. Ako keby som bol vždy vedel, že má dlhé a rovné ulice, že nízke domy sú usporiadané do skupín a delia ich skládky dreva a píly, že tu vietor krúti kolesá hydraulických čerpadiel. Odvtedy mi meno Pyrha vyvoláva v mysli tento pohľad, toto svetlo, bzukot, vzduch, v ktorom poletuje žltkastý prach. Znamená len toto a nič iné ani znamenať nemohlo.

V mysli mám veľa miest, ktoré som nevidel, ani neuvidím, len mená sprevádzané postavou, úryvkom, zábleskom predstavovaného tvaru: Getúlia, Odila, Eufrázia, Margara. Aj vysoké mesto nad zálivom je stále medzi nimi. Námestie má uzavreté, sústredené okolo studne. Len to sa zmenilo, že ho už nemôžem volať nijakým menom, ba ani si len neviem spomenúť, ako som mu len mohol dať meno, ktoré znamená dačo celkom iné.

Mestá a mŕtvi 2

Na svojich cestách som nešiel nikdy tak ďaleko, aby ma dovedli až k Hádelse. Vylodil som sa tam na súmraku. Národník na hrádzi zachytil v letku lano a uviazal ho o kôl. Podobal sa na jedného vojaka, čo bol so mnou a umrel. Bola práve hodina trhu s rybami vo veľkom. Nejaký starec nakladal na vozík kôš s ježovkami. Videlo sa mi, že ho poznám. Obrátil som sa, a on zmizol v slepej uličke. Uvedomil som si však jeho podobnosť s rybárom, ktorý bol starý, už keď som bol chlapec, takže nemohol byť nažive. Zdúpnal som pri pohľade na chorého, ktorý sa chýlil v horúčke na zemi s prikrývkou na hlavu. Môj otec mal totiž pár dní pred smrťou žlté oči a neoholenú bradu ako tento neznámy. Odvrátil som zrak. Už som sa neodvážil pozrieť do tváre nikomu.

Pomyslel som si: „Alebo je táto Hádelse mesto v sne o mŕtvych, a v tom prípade mi tento sen naháňa strach, alebo je ozajstná a potom sa mi stačí prizerať sa ľuďom. Nápadné podobnosti sa rozplynú a objavajú sa cudzie tváre, čo vyvolávajú úzkosť. Nech je tak či onak, radšej sa na nich nebudem veľmi pozeráť.“

Zeleninárka vážila hlávku kelu na minciery a položila ju do chlebového koša, ktorý spustilo z balkóna na povrázku nejaké dievča. Dievča bolo také isté ako to, čo sa v mojej dedine zbláznilo kvôli láske a zabilo sa. Zeleninárka zdvihla tvár. Bola to moja stará mama.

Pomyslel som si: „Človek dôjde do veku, keď z tých, čo spoznal, zavážia mŕtvi viac ako živí. Myslel odmietne prijímať iné tváre, iné výrazy. Na všetky nové tváre, ktoré stretne, vŕtá staré odliatky, na každú nájde masku, ktorá jej najlepšie pristane.“

Prístavní robotníci začali vychádzať v rade po schodoch. Ohýnajú sa pod demizónmi a sudmi. Tváre ukrývali pod vrecovými kapucňami. Nedočkavo a so strachom som si pomyslel: „Vlečú sa hore, takže teraz ich spoznám.“ Nespúšťal som z nich oči. Iba na chvíľu som obrátil pohľad na dav, čo sa tlačil v uličkách. Zrazu ma prepadli

nečakané tváre. Z diaľky sa na mňa pozerali, akoby sa chceli nechať spoznať, aby spoznali mňa, ba akoby ma už boli poznali. Možno som sa aj ja každému z nich ponášal na niekoho, kto umrel. Sotva som došiel do Hádely a už som jedným z nich. Prešiel som ta, kde sú oni. Vplynul som do všetkých tých pochybností, čo sa im zračia v očiach, vráskach, grimasách.

Pomyslel som si: „Hádelma bude asi mesto, kam sa dostaví každý po smrti a kde nájde ľudí, čo poznal. To znamená, že som mŕtvy aj ja.“ A ešte som si pomyslel: „To znamená, že onen svet nie je šťastný.“

Mestá a nebo 1

Horná aj spodná Eudoxia má krkolomné uličky, schody, nevábne kúty, chatrče pred spadnutím. Uchovávajú tam koberec, na ktorom možno skúmať ozajstnú podobu mesta. Na prvý pohľad niet nič nepodobnejšieho na Eudoxiu ako obrazec na koberci. Má symetrické vzory, v ktorých sa opakujú motívy do riadku a do kruhu. Sú v ňom votkané nite žiarivých farieb, ich osnova sa obmieňa a možno ju sledovať po celej dĺžke útku. Ak sa však zahľadiš na obrazec pozorne, presvedčíš sa, že každému miestu na ňom zodpovedá jedno miesto mesta. Dokonca sú tam všetky veci v meste usporiadané podľa ich pravých vzťahov. Bežnému oku tieto vzťahy unikajú, lebo je roztržitý kvôli ustavičnému huriavku, hmýreniu, strkaniu. Ako bežný pozorovateľ si zaujatý, a preto vnímaš v Eudoxii zmätok, erdžanie mulov, sadzové usadeniny, rybacinu. Koberec dokazuje, že z určitého bodu mesto ukáže svoje pravé rozmery, geometrický vzor obsiahnutý v každej podrobnosti..

Zablúdiť v Eudoxii nie je problém. Keď však sústrediš pohľad na koberec, hľadanú cestu rozpoznáš v šarlátovej, indigovej alebo tma-vočervenej niti, ktorá ťa dlhou okľukou dovedie do ohrady purpurovej farby. Tá je твоjím pravým cieľom. Každý obyvateľ Eudoxie konfrontuje podľa nehybného poriadku koberca vlastnú predstavu o meste, vlastnú úzkosť. Medzi arabeskami môže nájsť každý odpoveď, príbeh svojho života a zvraty osudu.

Raz sa šli do jednej veštiarne opýtať na tajuplný vzťah medzi takými odlišnými predmetmi. Veštba znela: jedna z dvoch vecí má formu, ktorú dali bohovia hviezdnemu nebu a obežným dráham planét; druhá je približný odlesk prvej ako každé ľudské dielo.

Veštcovia si boli už oddávna istí, že harmonický obrazec na koberci je božím výtvarom. Takto vykladali aj veštbu a nedali ani najmenší dôvod na svár. V skutočnosti môžeš z veštby rovnako dobre vyvodiť opačný záver, že totiž ozajstnou mapou vesmíru je mesto Eudoxia, taká, aká je: machuľa, ktorá sa rozpíja bez tvaru, so všetkými tými svojimi krivoľakými uličkami, domami, čo sa rúcajú jeden na druhý v oblakoch prachu, požiaroch, reve a tme.

– ... Ty tuším naozaj cestuješ v pamäti! – Veľký chán mal uši napnuté a zakaždým ho v hojdacej sieti nadhodilo, keď zacítil v Marcovej reči uvzdychané tóny. Zvolal: – To si šiel tak ďaleko, aby si obchodoval s nostalgiou? Alebo: – Z výprav sa vraciaš s podpalubím plným žalostenia. – Dodal výsmešne: – Pravdupovediac, na obchodníka z Najvznešenejšej republiky sú to chudobné zisky!

Sem smerovali všetky Kublajove otázky o minulosti a o budúcnosti. Už hodinu sa s Marcom pohrával ako mačka s myšou. Napokon ho dostal do úzkych, skočil naňho, kolennom mu pridlávil hrud' a chytil ho za bradu: – Toto som chcel vedieť od teba. Priznaj sa, čo pašuješ! Duševné stavy, stavy milosti, žalospevy!

Takéto slová i útok možno len viseli vo vzduchu, keď sa tí dvaja ticho a nehybne pozerali, ako pomaly stúpa dym z ich fajok. Raz sa oblak rozplynul v závanе vetra, inokedy ostal vo vzduchu. A odpoveď stála v ňom. Keď vánok odnášal dym, Marco myslel na opar, ktorý zahmlieva morskú šírčinu i hory, po jeho rozplynutí ostáva vzduch suchý, priehľadný a vidno vzdialené mestá. Práve za tento filter prchavej vlhkosti chcel dovidieť: forma vecí sa rozlišuje lepšie v diaľke.

Niektorý oblak dymu sa hneď po vypustení z úst zastavil, ostal pomalý a hustý. Taký pri-nášal na myseľ inú predstavu: výpary nad strechami veľkomiest, temný dym, čo sa neroz-ptyľuje, koberec otravných plynov nad asfaltovými cestami. Nijaké prchavé hmly pamäti ani sucho a priehľadnosť, ale zhorenina zo spálených životov: tá formuje kôru na mestách, špon-giu napitú miazgami života, ktoré už netečú. Upchatie minulosti, prítomnosti a budúcnosti znehybňuje skornatené životy v ilúzii, že sa pohybujú. Toto si objavil na konci cesty.

VII

Kublaj: – Neviem, kedy si mal čas navštíviť všetky tie krajiny, čo mi opisuješ. Mne sa vidí, že ty si sa z tejto záhrady nikdy nepohol.

Polo: – Všetko, čo vidím a robím, získava zmysel v kúte mysle, kde vládne rovnaký pokoj ako tu, ten istý polotieň, ticho a šuchot listia. Keď sa sústreďujem, vždy som v tejto záhrade. Býva to v túto večernú hodinu v tvojej vznešenej prítomnosti. Som tu, hoci sa zároveň ani na okamih neprestávam plaviť proti prúdu rieky zelenej od krokodílov alebo rátať sudy nasolených rýb, čo spúšťajú do podpalubia.

Kublaj: – Ani ja nie som si istý, či som tu, keď sa prechádzam pomedzi porfýrové fontány a počúvam ozvenu vodostrekov. Možno cválam na koni na čele svojho vojska, tvrdne na mne pot a krv a dobýjam krajiny, ktoré ty budeš musieť opísať. Alebo sekám prsty útočníkom, ktorí ležú po rebríkoch na múry obsadenej pevnosti.

Polo: – Táto záhrada možno existuje len v prítmi našich privretých viečok, kým ty si nikdy neprestal dvíhať prach na bojových poliach a ja zasa rátať vrecia korenia na ďalekých trhoch. Ibaže nám je dožičené utiahnuť sa sem v hodvábných kimonách zakaždým, keď pri-vrieme oči uprostred lomozu a stisku. Je nám dožičené zvažovať, čo vidíme, prežívame, zra-túvať, dumať o veciach z diaľky.

Kublaj: – Tento náš rozhovor sa možno odvíja medzi dvoma otrhancami prezývanými Kublajchán a Marco Polo, ktorí štúrajú na smetisku, znášajú na hromady zhrdzavené kusy železa, zdrapy látky, starý papier, opili sa pár dúškami zlého vína, takže vidia okolo seba žiariť všetky poklady Orientu.

Polo: – Zo sveta možno ostala pustina obklopená smetiskami a visutá záhrada Veľkého chána. Oddelujú ich len naše mihalnice. Len to nevedno, čo je vonku a čo vnútri.

Mestá a oči 5

Za riečnym brodom a za horským prievalom sa zrazu vynorí mesto Moriana. Jeho alabastrové brány sú v slnečnom svetle priesvitné, štíty na priečeliach vykladané jaspisom podopierajú koralové stĺpy, vily sú celé sklené a vyzerajú ako akváriá, lebo sa v nich plavne pohybujú tieň tanečníč s postriebrenými šupinami a svietia na ne lustre v tvare medúzy. Kto nie je na cestách prvý raz, už vie, že takéto mestá mávajú svoj opak. Stačí urobiť polkruh a Moriana už ukazuje svoju skrytú tvár: priestranstvo s hrdzavými platňami, vrecovinou, žrde s nabitými klincami, rúry čierne od sadzí, hromady plechovíc, múry bez okien s vyblednutými nápismi, rozbité stoličky, laná dobré akurát, aby sa človek obesil na zhnitom tráme.

Ako keby tu mesto iba pokračovalo v predstavovaní palety svojich prejavov. V skutočnosti nemá vnútorný rozmer, len líce a rub ako list papiera, ktorý nesie z každej strany jeden obrazec, no tie sa nemôžu na seba pozrieť a nemožno ich od seba oddeliť.

Mestá a meno 4

Slávne mesto Klarica má pohnuté dejiny. Viackrát upadla a rozkvitla. Pôvodnú Klaricu pokladala vždy za nedosiahnuteľný vzor nádhery, nad ktorým môže terajšie mesto len vzdychať pri každej zmene konštelácie hviezd.

Storočia úpadku mali niekoľko príčin. Mesto vyľudňovali morové epidémie. Výška mesta sa znížila tým, že sa zrútili krovy, stropné vence a zosuvmi pôdy. Železné veci zhrdzaveli a upchali sa, lebo údržbári sa nestarali alebo odišli na dovolenku. Obyvateľstva začalo zasa pribúdať tým, že hordy pozostalých po nešťastiach povyliezali z pivničných priestorov a brlohov. Hmýrili sa ako myši, hnal ich pud kutrať, hrýzť, ale aj znášať domov a opravovať ako vtáky pri hniezdení. Podávalo im ruky všetko, čo sa dalo zobrať zo svojho miesta, premiestniť a použiť na iný účel. Z brokátových závesov narobili posteľné plachty, do mramorových urien nasiali bazalku, z okien háremov povytýrali tepané mreže a použili ich ako ražne na opekanie masla, pričom na prikurovanie používali drevené intarzie. Tak vznikala z trosiek nepoužiteľnej Klarice Klarica obdobia prežitia. Samá búda a chatrč, infikované potoky, králikárne. Z niekdajšej nádhery Klarice sa však nestratilo skoro nič. Všetko bolo tam. Aj keď preušíporiadané, zato prispôsobené potrebám obyvateľov nemenej ako predtým.

Po časoch núdze nadišli veselšie časy. Zo žobráckej kukly sa vyľahla Klarica nádherný motýľ. Zbohatnuté mesto začalo oplývať tovarom, budovami, novými vecami. Pribúdalo ľudí zvonka. Nikto nechcel mať nič spoločné s prechádzajúcou Klaricou, alebo lepšie s predchádzajúcimi. Čím víťazoslávnejšie sa nové mesto uhniesťovalo na mieste prvej Klarice a pod jej menom, tým viac si uvedomovalo, že sa od nej vzdala a ničí ju rovnako rýchlo ako myši a pleseň. Pri všetkej pýche na získanú veľkoleposť sa mesto cítilo cudzo, nesvoje ako vtrelec.

Preto odrazu získali nové postavenie črepy pôvodnej slávy, ktoré sa zachránili a boli prispôsobené na uspokojenie tých najnižších potrieb. Dostali opäť nové miesto. Začali ich ochraňovať pod sklenenými zvonmi, vo vitrínach, na zamatových poduškách. Nie azda preto, aby sa dakedy ešte dali použiť, ale vraj aby sa ľudia podujímali prostredníctvom nich poskladať mesto, o ktorom už nikto nič nevie.

V Klarici sa vystriedali ďalšie obdobia úpadku a bujnenia. Viackrát sa zmenilo obyvateľstvo a zvyky. Ostalo meno, miesto a najodolnejšie predmety. Každá nová Klarica je živý organizmus s nezameniteľnou vôňou a dychom. Každá vystavuje s obľubou ako šperk to, čo ostáva zo starých, zlomkovitých a mŕtvych Klaríc. Nik nevie, kedy stáli korintské ozdobné hlavice na svojich stĺpoch, jeden z nich však bol dlhé roky v kuríne, kde slúžil ako podstavec na znáškový kôš, a odtiaľ prešiel do múzea hlavíc a stojí tam v rade s ostatnými v zbierke. Ľudia stratili vedomie chronologickej následnosti období. Vo všeobecnosti sa nazdávajú, že existovala nejaká prvá Klarica, ale niet dôkazov. Hlavice mohli byť v kurínoch skôr ako v chrámoch, do mramorových urien možno najskôr siali bazalku, až potom do nich ukladali kosti zosnulých. Isté je len to, že určitý počet predmetov sa premiestňuje na určitom priestore, pričom sa naň navrství dačo nových predmetov, alebo pri premiestňovaní nezvratne zaniknú. Klaričania si osvojili také pravidlo, že predmety zakaždým premiešajú a potom sa ich pokúšajú poskladať. Ktovie, či Klarica nebola vždy len miešanina zle usporiadaných a nepoužívaných polámaných zbytočností.

Mestá a mŕtvi 3

Vari nijaké mesto sa nestará o príjemný život a o zaháňanie úzkostí tak ako Eusapia. Obyvatelia zostrojili ozajstnú vernú podzemnú kópiu svojho mesta, aby prechod od života k smrti nebol taký prikrý. Mŕtvolý vysušia tak, aby na nich ostala kostra potiahnutá žltou kožou, zanesú ich dole a naaranžujú ich do práce, akú vykonávali prv. Prevažujú bezstarostné zamestania: väčšinou sedia okolo prestretých stolov, sú v tanečnom postoji alebo predstavujú hráča na trúbku. Zastúpené sú však aj všetky remeslá Eusapie živých, alebo aspoň tie, čo živým prinášali viac úľavu ako otravu: hodinár uprostred všetkých hodín znesených z jeho dielne prikladá pergamenovožité ucho k rozladeným kyvadlovým hodinám; holič mydlí suchým štetcom líčne kosti nejakého herca, ktorý si zatiaľ opakuje svoju rolu a civí prázdny oči do svojho scenára; dievča s usmiatej lebkou dojí kosťu jalovice.

Je celkom prirodzené, že mnohí si žiadajú po smrti iný osud, ako ich postretol. Preto je v nekropole plno poľovníkov levov, mezosopranistiek, bankárov, huslistov, vojvodkýň, vydržovaných žien, generálov. V meste živých ich nikdy toľko nebolo.

Úloha odprevádzať dole mŕtvych a upravovať ich na objednanom mieste je zverená fraternite okapučňovaných. Nik iný nemá prístup do Eusapie mŕtvych a všetky poznatky o nej pochádzajú len od nich.

Vraja sa, že medzi mŕtvymi existuje to isté spolubratstvo a aj im výdatne pomáha. Keď okapučňovaní umrú, pokračujú v tom istom úrade aj v novej Eusapii. Rozhlasujú, že niektorí z nich sú už mŕtvi, a vraj ďalej chodia hore a dole. Moc tejto kongregácie nad živými je nepochybne veľmi rozsiahla.

Rozprávajú, že vždy, keď zídu dole, nájdú v spodnej Eusapii niečo zmenené. Mŕtvi vnášajú do svojho mesta novinky. Nie je ich veľa, no určite sú plodmi zrelej úvahy, nie prechodnými vrtochmi. Ako sa vraj stretne rok s rokom, Eusapia mŕtvych bude zmenená na

nepoznanie. A živí chcú, pravdaže, tiež robiť všetky novinky mŕtvych, ktoré im okapučňovaní rozprávajú. Ved' ako by mohli zaostávať. Tak začala Eusapia živých kopírovať svoju podzemnú kópiu.

Počuť aj také reči, že táto situácia nevznikla teraz. V skutočnosti vraj mŕtvi postavili hornú Eusapiu podľa vzoru ich mesta. Vrávi sa, že v dvoch družobných mestách sa už nedá absolútne rozoznať, kto sú živí a kto mŕtvi.

Mestá a nebo 2

V Bersablahe tradične veria, že na nebi je zavesená ďalšia Bersablaha, kde sa vznášajú najvyššie city a cnosti ich mesta. Veria, že ak si pozemská Bersablaha zoberie za vzor nebeskú, splynie s ňou. Ústnym podaním sa ustálila predstava, že nebeská Bersablaha je mesto z masívneho zlata, so striebornými klinmi, diamantovými bránami, mesto-šperk, samé vykladané drevo a vlysy. Je výsledkom, aký možno dosiahnuť, len keď sa vrcholné pracovné úsilie vynaloží na opracovanie tých najvzácnejších látok. Obyvatelia Bersablahy si ako veriaci tohto vyznania ctia všetko, čo im pripomína nebeské mesto. Hromadia ušľachtilé kovy a vzácne kamene, rozpracúvajú formy zmeskového dekoru.

A veria navyše aj na ďalšiu Bersablahu, podzemnú. Tá je pre nich ako nádoba na odpadky. Odhadzujú do nej odpudzujúce a nehodné veci, ktoré im však boli potrebné. Pritom si berú za prvoradú starosť odstrániť z viditeľnej Bersablahy akékoľvek podozrenie na podobnosť so spodnou. Predstavujú si, že má miesto striech prevrátené kontajnery, z ktorých sa sypú kôrky zo syra, masťný papier, pomýje, zvyšky špagiet, použité obvazy a vložky. Dokonca jej stavebný materiál je podľa nich vyrobený z tej tmavej vláčnej hmoty hustej ako smola, ktorá vyteká z ľudských útrobov a prepadáva sa cez kloaky tam dole, z jednej čiernej diery do druhej, až kým sa nerozplásne na spodnom dne podzemia. Budovy fekálneho mesta majú špirálovité vežičky a vraj rastú kruh nad kruhom z oných mazľavín, ktoré sa ukladajú dole ako praclíky.

Na poverách Bersablažanov je časť pravdy a sčasti sa mýlia. Pravda je, že mesto žije zdvojením obrazu seba samého na nebeské a pekelné, mýlia si hmotu, z ktorej obe pozostávajú. Peklo zahniezdene v najhlbšom podzemí Bersablahy vyprojetovali najpoprednejší architekti z najdrahších materiálov dostupných na trhu. Funguje v ňom každé zariadenie, hodinárstvo, súkolie, vlajkoslávu so strapcami, čačkami a volánmi má rozvešanú po všetkých potrubiach a ojniciach.

Bersablaha sústreďuje všetku svoju činnosť do zhromažďovania dobrých bodov na ceste k dokonalosti, čo pokladá za svoju cnosť, hoci ide len o temnú posadnutosť napíňaním prázdnej nočnej nádoby seba samej. Nevie, že jediné chvíle jej ušľachtilého sebazabudnutia sú tie, v ktorých od seba oddeľuje, uľavuje si, necháva padať, rozplásnuť sa. Na zenite Bersablahy visí nebeské teleso, ktoré odráža všetko blaho mesta, je totiž pokryté pokladom odhodnených vecí. Veje zemiakovými šupami, deravými dáždňikmi, použitými pančuchami, svetielkuje od sklených črepov, stratených gombíkov, staniolov z čokoládok, dláždia ho električkové lístky, ostrihané nechty a mozole, vajcové škupiny. Takto vyzerá nebeské mesto. Na oblohe nad ním sa vznášajú kométy, ktoré boli na vesmírnu obežnú dráhu vypustené jediným slobodným a šťastným skutkom, ktorého sú schopní Bersablažania, obyvatelia mesta, ktoré nie je zisťnou, lakomou kalkulačkou, len keď kaká.

Nepretržité mestá 1

Mesto Leonia sa každý deň obnovuje. Obyvateľstvo sa ráno čo ráno prebúda v čerstvej postelnej bielizni, umýva sa mydielkami práve vybratými z obalov, oblieka sa do nových žiarivých županov, z chladničiek najnovšieho typu vyťahuje ešte neotvorené plechovky, z najnovšieho modelu rádia počúva najčerstvejšie táraniny.

Ostatky včerašej Leonie čakajú na chodníkoch napchaté v jagavých plastických vreciach, kým príde smetiarov voz. Bohatstvo Leonie sa nemeria natolko podľa denne vyrobených, predaných a kúpených vecí, skôr podľa denne vyhodенých vytlačených túb, vypálených žiaroviek, novin, škatúl, obalov, prietokových ohrievačov, encyklopédií, klavírov, porcelánových príborov. Právom si môžeme položiť otázku, či neklamú tí, čo vravia, že vášňou Leonie je užívať nové, stále iné veci. Možno je ich pravou vášňou skôr vyhadzovať, zbavovať sa stáleho prívalu nečistoty, očisťovať sa od neho. Pravda je taká, že smetiarov vítajú ako anjelov a ich úloha odstraňovať zvyšky včerašej existencie je zahalená úctivým mlčaním. Možno chápu zber smetí ako náboženský obrad a vyvoláva v nich city zbožnosti, a možno chcú mlčaním jednoducho navždy vytrieť z pamäti odhodnené veci. Nik sa nepýta, kam vozia smetiari každý deň svoj náklad. Iste: mimomesta. To sa však každý rok rozrastá a smetiari musia vozit' vždy ďalej. Objem odpadkov rastie a hromady sa dvíhajú, prevrstvujú sa zeminou a rozťahujú sa. K tomu treba dodať, že odpad má stále vyššiu kvalitu zároveň so zlepšovaním technológie výroby materiálov v Leonii. Odpad je teda stále odolnejší voči počasiu, otrasom, kvaseniu a spaľovaniu. Stal sa pevnosťou nezničiteľných zvyškov, ktorá obkolesuje Leoniu zovšade ako náhorná plošina.

Výsledok je, že čím viac vecí Leonia odhadzuje, tým viac ich hromadí. Šupiny jej minulosti sa spekajú do brnenia, ktoré sa nedá odstrániť. Tým, že sa mesto každodenne obnovuje, konzervuje sa celé do jedinej definítivnej podoby. Tou podobou sú včerašie odpadky navrstvené na predvčerajších, na odpadkoch všetkých predchádzajúcich dní, rokov, sláv.

Nečistota Leonie by postupne zaplavila svet, keby sa na jej konečnú skládku odpadu nezačali spoza jej najkrajnejšieho hrebeňa nasúvať úložiská iných miest, ktoré tiež vyhadzujú hory odpadkov ďaleko od seba. Možno je celý svet za hranicami Leonie pokrytý krátermi odpadkov a každý má uprostred metropolu, ktorá neprestajne chlí. Hranice medzi cudzími a nepriateľskými mestami sú zamorené hradbové veže, kde splodiny oboch spolu reagujú, prekrývajú sa, posilňujú svoj účinok.

Čím viac rastie ich výška, tým väčšie je nebezpečenstvo zosuvov. Stačí, aby sa na stranu Leonie skotúľal zavárací pohár, stará pneumatika alebo fľaša, z ktorej opadal slamený obal, a lavína topánok bez páru, kalendárov a suchých kvetov pochová mesto vo vlastnej minulosti, ktorú sa darmo usilovalo od seba odhodiť. Do lavíny sa pri-mieša odpad susedných miest, ktoré sa konečne zbavia nečistoty. Ži-velná pohroma zároveň špinavú horskú reťaz, zmetie všetky stopy po metropole, čo sa do nového dňa prebúzala vždy nová. Susedné mestá majú už pripravené zhutňovacie valce. Zarovnajú nimi zem a rozšíria svoje územie, aby sa mohli zväčšiť a posunúť do väčšej vzdialenosti nové skládky odpadu.

Polo: - ... Možno táto záhrada privracia svoje terasy len k jazeru našej mysle...

Kublaj: - ... a čo by nás aj ako ďaleko zanesli naše vojvodcovské a obchodnicke poduja-tia, obaja si chránime v sebe toto tiché miesto, prerušovaný rozhovor, stále rovnaké večery.

Polo: - Ibaže by veci stáli opačne: že tí, čo sa plahočia v poľných táboroch a prístavoch existujú len vďaka tomu, že na nich myslíme my dvaja, ako tu nehybne sedíme medzi bam-busovými haťami.

Kublaj: - Nech neexistuje námaha, rev, rany, smrad, len táto azalka.

Polo: - Nech existujú nosiči, lámači kameňa, zametači, kuchárky, čo pítvú kurence, práčky sklonené nad kameňom, matky, čo miešajú ryžu a pritom nadávajú, len preto, že ich myslíme my.

Kublaj: - Pravdupovediac, ja na nich nemyslím nikdy.

Polo: - Tak potom neexistujú.

Kublaj: - Myslím, že tento typ logického dôvodu nám nepristane. Bez nich by sme sa nemohli hoďať zakuklení v našich sieťach.

Polo: - Hypotézu teda treba zrušiť. Potom bude pravdivá druhá: že sú tu oni, a nie my.

Kublaj: - Dokázali sme preda, že keby sme tu boli, neboli by sme tu.

Polo: - Takže sme tu. Naskutku.

Pred trónom Veľkého chána bola majoliková dlažba. Na nej mŕkvy informátor Marco Polo rozkladal vzorkovnicu tovarov, ktoré dovezol z ciest na hranice ríše: príliš, ulita, kokosový orech, vejár. Vyslanec porozkladal predmety na biele a čierne dlaždice a postupne ich premiesťoval podľa premysleného plánu tak, aby predstavil panovníkovým očiam priebeh svojej cesty, stav ríše a prednosti vzdialených oblastných centier.

Kublaj bol pozorný šachista. Pri pozorovaní Marcových ťahov si všimol, že niektoré predmety predpokladajú alebo naopak vylučujú vzájomnú blízkosť a že sa premiestňujú stanovenými pohybmi a smermi. Prestal vnímať vonkajšie podoby predmetov a začal ich rozlišovať podľa ich správania sa voči iným predmetom na majolikovej dlažbe. Pomyslel si: „Ak je každé mesto ako šachová partia, stačí mi spoznať ich pravidlá, a stanem sa ozajstným vlastníkom celej ríše. Potom nebude chybou, že nikdy nedokážem spoznať všetky mestá, ktoré v ríši existujú.“

V konečnom dôsledku sa stalo zbytočnosťou vyťahovať toľké daromnice pri rozprávaní o navštívených mestách. Stačí šachovnica s presne definovateľnými figúrkami. Z prípadu na prípad možno každej figúre priradiť primeraný obsah: koň môže napríklad predstavovať koňa, inokedy zasa sprievod kočov, napredujúce vojsko, pamätník s koňom. Dáma môže znamenať dámu vyklonenú z balkóna, fontánu, kostol so zahrotenou kupolou, dulovník.

Pri návrate zo svojej ostatnej misie našiel Marco Polo chána sedieť pred šachovnicou. Čakal ho tam. Kývol mu, aby si sadol proti nemu a opísal mu navštívené mestá len pomocou šachu. Benátčan nestratil duchapritomnosť. Šachovnica chána mala veľké figúry z leštenej slonoviny. Rozložil po nej hrozivé veže a tmavé kone, nahustil roje pešiakov, rovné a krivé ulice označoval postupom kráľovnej. Tak vytváral Marco za mesačných nocí výhľady na biele a čierne mestá a ich priestranstvá.

Keď Kublaj dumať nad týmito elementárnymi krajinami, uvažoval, aký neviditeľný poriadok riadi mestá, aké pravidlá spôsobujú ich vznik, rozvoj, blahobyť, prispôsobivosť, osmutnenie a úpadok. Občas sa mu videlo, že už-už odhaľuje súdržný ladný systém ukrytý pod nekonečnými odchýlkami a nesúladiami, lenže ani jeden z modelov nezniešol porovnanie so šachovou hrou. Ktovie, možno je daromné trápiť si hlavu prívolávaním predstáv o mestách pochybnou pomocou slonovinových figúr. Veď predstavy upadnú tak či onak do zabudnutia. Možno stačí hrať šachovú partiu podľa pravidiel a každý následný stav šachovnice vnímať ako jednu z nekonečných foriem, ktoré sú systémom foriem utvárané a ničené.

Kublajchán odteraz nepotreboval posielat Marca Pola na ďaleké výpravy. Zdržiaval ho pri nekonečných šachových partiách. Rišu poznával tak, že lúštil plán utajený v lomených skokoch koňa, v priečných prielomoch, ktoré sa otvárajú pri nájazdoch strelca, v pomalom a obozretnom kroku kráľa a pešiaka, v neúprosnych alternatívach každej hry.

Veľký chán sa usiloval stotožniť s hrou. No tým mu začal unikať dôvod hrania. Zmyslom partie je výhra alebo prehra. No čoho? Čo je v skutočnosti v stávke? Keď pri mate víťaz zoberie zo šachovnice vyhodeneho kráľa, ostane po ňom biely alebo čierny štvorec. Kublaj ustavične dematerializoval svoje dosiahnuté pokroky, lebo chcel dôjsť k ich podstate. Tak napokon dospel ku krajnému záveru: mnohoraké poklady riše sú len iluzórne pozlátkové obálky definitívneho pokroku mysle, ktorým je dlaždička ohobľovaného dreva: nič...

Mesto Iréne vidno, keď sa človek nakloní zo zrázu na okraji náhornej roviny v podvečerný čas. Vtedy sa rozžínajú svetlá a v čistom vzduchu sa dá rozlíšiť dole na obzore ružica zastavaného priestoru. Niekde má okná hustejšie pri sebe, inde sa riedia popri sotva osvetlených chodníkoch, na niektorých miestach sa hromadia tiene záhrad a inde mesto dvíha svoje veže so signálnymi ohňami. Keď je večer osuheľ, pod úšustami sa nafúkne niečo ako svetielkujúca huba mliečnej farby.

Všetci sa pozerajú dole a rozprávajú o Iréne: pocesní, pastieri, ktorí ženú čriedy, vtáčkári, ktorí strážia siete, pustovníci, čo zbierajú korienky. Počas slávnostného osvetlenia občas vietor donesie hudbu bubnov a trúb, rany z mažiarov. Inokedy prinesie rapot samopalů, výbuch prachu na oblohe žltej od požiarov občianskej vojny. Kto sa pozerá zhora, dohaduje sa, čo sa v meste deje, kladie si otázky, či by stálo za to byť v ten večer v Iréne. Nikto nemá naozaj v úmysle vybrať sa ta – napokon, cesty, čo sa spúšťajú do údolia, sú zlé. Iréne jednoducho magnetizuje pohľady a myšlienky tých, čo stoja hore.

Kublajchán čaká, že Marco Polo začne opisovať Iréne zvnútra. No ten nemôže, lebo sa mu nikdy nepodarilo zistiť, aké je mesto, ktoré tí z návršia volajú Iréne. Ani na tom nezáleží. Bolo by z nej iné mesto. Iréne je meno mesta zďaleka, a ako sa približujeme, mení sa.

Iné je mesto pre okoloidúcich a iné pre usadlíkov, čo nikdy nevyjdú von, iné pre novoprišielcov a iné pre odíencov. Každé si zaslúži iné meno. O Iréne som azda už aj rozprával pod inými menami. Možno som dokonca hovoril iba o Iréne.

Mestá a mŕtvi 4

Argia sa od iných miest líši tým, že namiesto vzduchu má zem. Ulice sú celé v zemi, miestnosti sú plné hlíny až po strop, na schodiskách vytvára zem ich negatívny odtlačok, nad strechami visia ťaživé vrstvy skalnatej zeminy ako oblačná obloha. Nevieme, či po takom meste dokážu chodiť ľudia, či si umožňujú pohyb rozširovaním chodieb od červíkov alebo rozširovaním štrbín vytvorených koreňmi. Vlhkosť totiž rozkladá telá a oberá ich o sily. Núti ich ostať bez pohybu a ležiačky. Aj tak je tma.

Odtiaľto zhora z Argie nevidno nič. Niektorí vravia: „Je tam dole.“ Ostáva len veriť. Miesta sú to pusté. Keď v noci priložíte ucho k zemi, občas počuť, ako buchli dvere.

Mestá a nebo 3

Málo vidí z Tekly návštevník mesta, lebo všade sú napichané tabule, napnutá ochranná vrecovina, lešenia, kovové výstuže, drevené nájazdy k lanám podopreté koníkmi, schody z nabitých lát. Spýta sa: – Prečo trvá výstavba Tekly tak dlho? – Domáci odpovedia: – Aby sa nezačalo ničenie – a ďalej vyťahujú vedrá, spúšťajú olovnice, ťahajú hore a dole dlhé štetce. Keď sa ich potom opýtate, či sa naozaj boja, že po rozobratí lešení sa začne mesto drobiť a rozpadať, náhlivo a potichu odpovedia: – Nielen mesto.

Tieto odpovede neuspokojujú. Človek sa nevdojak pozrie cez štrbinu v ohrade a uvidí, ako žeriavy vyťahujú hore ďalšie žeriavy, lešenia obopínajú ďalšie lešenia, trámy vystužujú ďalšie trámy.

Opýta sa: – Aký zmysel má vaše stavenie? Má vari stavba mesta iný cieľ, ako postaviť mesto? Kde je plán, podľa ktorého sa riadite? Kde je projekt?

Odpovedia: – Ukážeme ti ho, len čo sa skončí deň. Teraz nemôžeme prerušiť prácu.

Pri západe slnka sa práca končí. Na stavenisko sadne noc. Je hviezdnatá noc. – Tu je projekt, – vravia.

Nepretržité mestá 2

Ešteže som si po vystúpení z lietadla prečítal veľkými písmenami napísané meno mesta Trude. Inak by som si bol myslel, že som pristál na letisku, odkiaľ som odletel. Rovnaké okrajové štvrte, ktorými mi kázali ísť, rovnaké žltkasté a zelenkasté domy. Tie isté smerové tabule ma viedli dokola po tých istých záhonoch tých istých námestí. V ničom sa nelíšili ani druhy tovarov, obaly a vývesné štíty na uliciach okolo centra. Do Trude som prišiel prvý raz, no už som poznal hotel, do ktorého sa mi pritrafilo vojsť, už som sa počul takto rozprávať s predajcami a kupcami železného šrotu. Viacero dní som už zakončil ako tento, pohľadmi cez tie isté poháre na tie isté tancujúce pupky.

Spýtal som sa sám seba, načo byť v Trude. A už som aj chcel odcestovať.

Povedali mi: – Môžeš odísť ktorýmkoľvek letom, ale prídeš do inej Trude, do podrobností rovnakej. Svet je pokrytý jedinou Trude, ktorá sa nezačína a nekončí. Len meno na letisku sa mení.

Skryté mestá 1

Kto príde do Olindy so zväčšovacím sklom a pozorne hľadá, nájde rastúci bod veľký ako špendlíková hlavička. Keď trochu podrastie, vidno v ňom strechy, antény, stožiare verejného osvetlenia, záhrady, fontány, zebry priechodov pre chodcov, stánky na námestiach, dostihovú dráhu. Pri tom to neostane. Po roku sa bod zväčší na asi polcitrón, potom je ako dubák a potom ako polievkový tanier. A hľa, už je z neho mesto prirodzenej veľkosti obkolesené predchádzajúcim. Nové mesto vyrástlo uprostred starého a vytlačilo ho von.

Nemožno povedať, že by bola Olinda jediným mestom, ktoré rastie v sústreďených kruhoch ako kmene stromov. Iným mestám však ostáva starý kruh natlačený uprostred. Z neho trčia vycivené zvoniče, veže, škridľové strechy, kupoly, kým nové štvrte sa vyvalia dookola ako brucho z rozopnutého opaska. Olinde nie. Staré hradby sa rozširujú a berú so sebou staré štvrte. Pritom sa zväčšujú primerane k ich miestu na novom zväčšenom obvode mesta. Obkolesujú novšie štvrte, ktorým sa tiež zväčšil obvod a stenčili sa, aby uvoľnili miesto ešte novším, ktoré na ne tlačia zvnútra. Tak to ide až po samo jadro, po celkom novú Olindu, ktorá uchováva svojimi malými rozmermi črty a prúdenie životných miazg prvej Olindy a všetkých, čo postupne vyklíčili jedna z druhej. A vnútri tohto najvnútornejšieho, no už vyklíčeného kruhu ťažko rozpoznateľná budúca Olinda a všetky, čo vyrastú v budúcnosti.

... Veľký chán sa usiloval stotožniť s hrou. No tým mu začal unikáť dôvod hrania. Zmyslom partie je výhra alebo prehra. No čoho? Čo je v skutočnosti v stávke? Keď pri mate víťaz zoberie zo šachovnice vyhodeneho kráľa, ostane po ňom biely alebo čierny štvorec. Kublaj ustavične dematerializoval svoje dosiahnuté pokroky, lebo chcel dôjsť k ich podstate. Tak napokon dospel ku krajnému záveru: mnohoraké poklady ríše sú len iluzórne, pozlátkové obálky definitívneho pokroku mysle, ktorým je štvorcová doštička ohobľovaného dreva.

Vtedy prehovoril Marco Polo: – Pane, tvoja šachovnica je vykladaná z dvojakého dreva, z ebenu a javora. Tvoj osvietený pohľad sa upiera na doštičku, ktorú vysekli z letorastu zo suchého roku: vidíš, ako má usporiadané vlákna? Tu je sotva naznačený uzlík. To sa puk usiloval vypučať skoro na jar, no nočný srieň ho donútil vzdať sa. – Veľký chán si doteraz neuvedomil, že cudzinec sa vie vyjadrovať plynulo v jeho jazyku. Iné ho však ohromilo. – Aha, tu je väčšia dierka. Možno to bolo hniezdo larvy. Nie červotoča, lebo ten by začal hneď po vylihanutí vrtať ďalej. Larvy chrobáka, ktorý obžieral listy. Preto bol strom vybratý na výrub... Tento okraj vyrezal stolár žliabkovacím dlátom, aby priláhol k susednému štvorcu, ktorý viac vyčnieva...

Kublaja celkom zobralo, aké množstvo vecí sa dá vyčítať z kúštičky vyhladeného a prázdneho dreva. A Polo už prešiel na reč o ebenových lesoch, o kmeňoch zviazaných do plí, ktoré splavujú po riekach, o prístavoch, o ženách v oknách...

Veľký chán má atlas a v tom atlase sú zakreslené všetky mestá ríše i susedných kráľovstiev, palác za palácom, cesta za cestou, hradby, rieky, mosty, prístavy, pobrežné bralá. Vie, že od Marca Pola by darmo čakal správy o týchto mestách, ktoré napokon dobre pozná. Napríklad vie, že v hlavnom meste Číny Kambaluku stoja tri štvorcové mestá jedno v druhom, každé má štyri chrámy a štyri brány, ktoré sa otvárajú podľa ročných období. Na ostrove Jáva vraj zúri nosorožec útočiaci vraždňým rohom. Vie, ako sa lovia perly na morskom dne na brehoch Mahabharu.

Kublaj sa pýta Marca: – Keď sa vrátiš na západ, budeš vašim ľuďom rozprávať tie isté rozprávky ako mne?

– Ja rozprávam. – vraví Marco, – no môj poslucháč vníma len slová, ktoré očakáva. Inému opisu sveta prepožičiavaš svoje dobrotivé ucho ty, iný bude kolovať medzi chatrčami vykladačov lodí a gondolierov pod mojim domom v deň môjho návratu, a ešte iný by som mohol na starosť diktovať, ak by ma zajali janovskí piráti a dali do klady do jednej cely s pisárom dobrodružných románov. Rozprávaniu neprikazuje hlas, ale ucho.

– Občas sa mi vidí, že tvoj hlas mi zaznieva zďaleka a ja som vážeň viditeľnej prítomnosti, v ktorej sa nedá žiť, lebo v nej došli všetky formy ľudského spoluzitia na vrchol svojho vývoja a už si nemožno predstaviť ich nové podoby. Tak v tvojom hlase počúvam o neviditeľných základoch, na ktorých žili mestá a azda, po smrti, na nich aj znova ožijú.

Veľký chán má atlas a obrázky v ňom predstavujú okršlek zeme a vôd vcelku i po kontinentoch, hranice tých najvzdialenejších kráľovstiev, lodné cesty, obrysy pobrežia, mapy najslávnejších metropol a najbohatších prístavov. Listuje v ňom pred Marcom, aby vyskúšal, čo vie. Cestovateľ rozpozná Konštantínopol v meste, ktoré tróni z troch pobreží dlhému prielivu,

drobnému zálivu a uzatvorenému moru. Spomína, že Jeruzalem je na dvoch vrškoch postavený, výšky nerovnakej a privrátených k sebe navzájom. Nezaváha pri identifikovaní Samarkandu a jeho záhrad.

Pri rozprávani o iných mestách sa odvoláva na ústne podanie alebo háda s oporou pár náznakov. Tak nazve Granadu dúhovou perlou kalifov, Lübeck zdobným severským prístavom, Timbaktu sa podľa neho černie od ebenu a belie od slonoviny, v Paríži sa denne vracajú do svojich domovov milióny ľudí s bochníkom chleba v ruke. Neobyčajné obývané miesta sú v atlase zobrazené farebnými miniatúrami: oáza ukrytá v púštnej preliačine, z ktorej trčia len vrcholce paliem je isto Nefta; zámok v pohyblivých pieskoch a kravy spásajúce prílivové slatiny musia pripomínať Horu sv. Michala. Nič iné ako Urbino nemôže byť palác, ktorý nevyrastá vnútri mestských hradieb, ale mesto okružuje svojimi hradbami.

Atlas obsahuje aj mestá, o ktorých ani Marco ani geografi nevedia, čo sú, kde sú. Nemohli ich však vynechať spomedzi možných foriem miest. Je tam nejaké Cuzco s lúčovitým a členitým pôdorysom, ktorý vyjadruje dokonalý poriadok výmen. Nejaké Mexico sa tam zelená okolo jazera a nad tým sa týči Moctezumovo kráľovské sídlo. Akýsi Novgorod tam má namaľované cibulovité kupoly, Lhasa dvíha biele strechy nad zamračenú strechu sveta. Marco dáva aj týmto mestám akési mená a naznačuje, kade k nim ísť. Je známe, že miestne mená majú toľko vyjadrení, koľko je cudzích jazykov. Aj to, že na každé miesto sa možno dostať zovšelikade, po cestách a lodných trasách, koňmo, vozmo, veslovaním, letom.

- Vidí sa mi, že sa ti ľahšie poznávajú mestá z atlasu ako z osobných návštev,
- vraví Marcovi cisár a strmo zatvára knihu.

- Polo: - Človek si počas cestovania uvedomí, že rozdiely sa strácajú. Mestá sa začínú podobáť jedno na druhé, miestam sa opakujú podoby, sled, vzdialenosti, celé kontinenty zanesie beztvárny poprašok. Tvoj atlas bdie, aby ostali nedotknuté diferencie: tá bohatá zásoba reň vlastností, ktoré sú ako písmená mena.

Veľký chán má atlas a v ňom sú zviazané mapy všetkých miest: tých, čo dvíhajú múry na pevných základoch, čo sa zrútili a prehltol ich piesok, čo sa ešte len zrodia a na ich miestach dnes vidno len zajačie nory.

Marco Polo listuje v mapách. Spoznáva Jericho, Ur, Kartágo, ukazuje kotvištia pri ústí Skamandru, kde čakali achájske lode desať rokov, kým sa na ne znova nenalodia obliehateľa, kým nebol kôň, ktorého zahasproval Odyseus, vtiiahnutý veľkou námahou cez brány

privrátené ku gréckemu táboru. Tróji však dal pri rozprávani podobu Konštantínopola a predvidal mu mnohomesačné obliehanie, v ktorom ho vraj má zovrieť Mohamed. Bude prefikany ako Odyseus, a tak vraj nechá prevliecť lode po riekach od Bosporu k Zlatému rohu, čím urobí obchvat Pery a Galaty. Zo zmiešania týchto dvoch miest vyšlo Polovi tretie. Mohlo by sa nazvať San Francisco a vypínať dlhočizné ľahké mosty ponad Zlatú bránu a záliv, mohli by sa v ňom šplhať ozubnicové električky po samých strmých uliciach a o tisíc rokov by mohlo rozkvitnúť ako hlavné mesto Pacifiku. Mohlo by sa to stať po dlhom tristoročnom obliehaní, ktoré by spôsobilo premiešanie žltej, čiernej a červenej rasy so zvyškami pokolení belochov a vznik väčšej ríše, ako je ríša Veľkého chána.

Atlas má tú vlastnosť, že odhaľuje podobu miest, ktoré ešte nemajú tvar, ani meno. Zakresľuje napríklad mesto v tvare Amsterdamu, a to ako na sever obrátený polkruh so zbíhavými kanálmi: Kniežacím, Cisárskym a Pánskym. Mesto v tvare Yorku predstavuje ako murované, vežaté, vsadené medzi vysoké kroviny. V meste v tvare Nového Amsterdamu, zvanom aj Nový York, sa jedna na druhú tlačia sklené a oceľové veže na pozdĺžnom ostrove medzi dvoma riekami, ulice má ako hlboké kanály, okrem Broadwaya sú všetky priame.

Katalóg foriem je nekonečne obsiahly. Nové mestá budú vznikať dovtedy, kým každá forma nenájde svoje mesto. Kde sa variabilnosť foriem končí a rozkladá, je začiatok konca miest. Na posledných mapách atlasu sa rozpijali siete bez začiatku a konca, mestá v tvare Los Angeles, Kjóto - Osaky, bez akéhokoľvek tvaru.

Mestá a mŕtvi 5

Laudomia má vedľa seba tak ako každé mesto svoje dvojča, ktorého obyvateľa nosia rovnaké mená. Je to Laudomia mŕtvych, cintorín. Laudomia má však tú prednosť, že je nielen zdvojená, ale strojená, teda zahŕňa aj tretiu Laudomiu, nenarodených.

Vlastnosti zdvojených miest sú známe. Čím viac sa zaludňuje a rastie Laudomia živých, tým viac rastie rozloha hrobov za hradbami. Ulice Laudomie mŕtvych sú také úzke, že sa cez ne zmestí sotva hrobárov vozík, a priečelia ich príbytkov nemajú okná. Pôdorys ulíc a sled príbytkov však napodobuje živú Laudomiu. Ako v nej, aj tu sú rodiny stále viac natlačené, vo výklenkoch nahusto nad sebou. Keď sú pekné popoludnia, živé obyvateľstvo navštevuje mŕtvych a číta svoje vlastné mená na ich kamenných tabuliach. Ako mesto živých, aj cintorín rozpráva príbehy o plahočení, zlobe, ilúziách, citoch. Ibaže tu sa stalo všetko nevyhnutnosťou, tu je vylúčená náhoda, všetko je zaškatulkované, usporiadané. Laudomia živých chce mať istotu, a preto potrebuje od Laudomie mŕtvych vysvetlenie samej seba, aj za cenu, že by sa dozvedela iné, ako čaká. Žiada vysvetlenia o viacerých Laudomiách, o rozličných mestách, ktoré tu mohli byť, a nie sú. Žiada aspoň čiastkové dôvody, nejednoznačné, rozčarujúce.

Podľa správnosti vyhradzuje Laudomia ešte nenarodeným toľko obytného priestoru ako sebe. Tento priestor, prirodzene, nezodpovedá predpokladu, že zatiaľ nenarodených je nekonečné množstvo. Miesto je však prázdne, stavby okolo neho samý výklenok, prielachina, žliabok a nenarodeným možno prisúdiť veľkosť, ako sa nám zvidí: ako myši, priadky morušové, mravce, mravčie vajíčka. Bez problémov si ich možno predstavovať narovnaných i schúlených na každom výstupku steny či konzole, na každej hlavici či päte stĺpa, zoradených i rozptýlených, upriamených na nástrahy svojich budúcich životov, ako sa vhlbujú v žilkovaní mramora do Laudomie, aká bude o sto

alebo tisíc rokov. Vidia, ako sa v nej tlačia davy v nevidaných úboroch, napríklad v barakánoch baklažánovej farby alebo s turbanmi s perom z moriaka. V davoch spoznávajú svojich potomkov, potomkov spriatelenejších i znepriatelenejších rodín, dlžníkov, veriteľov, ako chodia sem a tam a robia večnými činnosťami ako preprava, pomsty, zásnuby z lásky a z rozumu. Žijúci Laudomijčania navštevujú dom nenarodených a kladú im otázky. Ozvena krokov sa odráža pod klenbou. Otázky kladú ticho. Vždy sa pýtajú na seba, nie na tých, čo prídu. Niektorí by chceli nechať na seba slávnú spomienku, niektorí by chceli, aby sa zabudlo na jeho hanebnosť. Všetci by chceli vedieť dôsledky vlastných skutkov, no čím viac si silia oči, tým menej vidia nejakú trvácnejšiu stopu. Budúci novorodenci Laudomie sa javia ako bodové existencie, zrnká prachu odtrhnuté od minulosti i od budúcnosti.

Na rozdiel od Laudomie mŕtvych sa z Laudomie nenarodených neprenášajú na žijúcich nijaké istoty, len zľaknutie. V myšliach návštevníkov sa totiž otvárajú dve cesty, jedna úzkostnejšia od druhej. Počet budúcich narodených môže nekonečne prevýšiť počet všetkých živých i dosiaľ mŕtvych. V tom prípade sa tlačia v každom póre kameňa neviditeľné davy, akoby naplnené v lieviku, po stenách ktorého klesajú stále nižšie ako po schodoch štadióna. Keďže každou generáciou sa potomstvo Laudomie násobí, v každom lieviku sa otvárajú ďalšie stovky lievikov a v každom milióny ľudí, čo sa musia narodiť, nuž naťahujú krky a otvárajú ústa, aby sa nezadusili. Podľa druhej predstavy aj Laudomia nevedno kedy zanikne a s ňou všetci jej občania. Populačná krivka teda bude rásť až po určité číslo, ktoré neprekročí. V tom prípade sú Laudomia mŕtvych a Laudomia živých ako dve gule presýpacích hodín, ktoré sa neobracajú. Každý prechod zo života do smrti je zrnko piesku, ktoré prepadáva cez hrdlo. Napokon sa narodí posledný obyvateľ Laudomie, posledné zrníčko na prepadnutie, ktoré je teraz tu v Laudomii nenarodených a čaká hore na hromade v lieviku.

Mestá a nebo 4

Zavolali astrológov, aby stanovili zásady založenia Perincie. Tí určili miesto a deň založenia podľa polohy hviezd, vyznačili priesečníky západovýchodnej cesty s východnou vetvou severojužnej magistrály, a to v zhode s priesečníkom obežnej dráhy slnka a osi, okolo ktorej sa krúčia nebeské sféry. Mapu mesta rozdelili podľa dvanástich domov zverokruhu, aby boli každý chrám a každá štvrť vystavené správne vplyvu priaznivých konštelácií. Zamerali miesto pre brány v hradbách tak, aby nasledujúcich tisíc rokov v každej z brán zapadal mesiac iba raz. Ubezpečili, že Perincia bude zrkadliť harmóniu oblohy. Objektívne zákony prírody a milosť bohov vraj vtisnú podobu osudom obyvateľov.

Perinciu postavili so všetkým rešpektom k výpočtom astrológov. Pristáhol sa do nej ľud rozličných kultúr, na jej pôde vyrástla prvá generácia a dosiahla vek na sobášenie a na plodenie detí.

Na uliciach a námestiach Perincie dnes vidno mrzákov, trpaslíkov, hrbáčov, stltnutých, ženy s fúzmi. To najhoršie nevidno: hrdelný rev sa dvíha z pivníc a sýpok, kde rodiny ukrývajú deti s troma hlavami a šiestimi nohami.

Astronómovia Perincie stoja pred dilemou či pripustiť, že všetky ich výpočty boli chybné a ich čísla nedokážu opísať nebo, alebo či majú verejne oznámiť pravdu, že poriadok bohov je práve ten, aký sa zrači v meste oblúd.

Nepretržité mestá 3

Každý rok sa na svojich cestách zastavím v Prokopii a ubytujem sa vždy v rovnakej izbe toho istého hostinca. Už pri prvom pobyte som sa skúmavo zadíval na krajinu, ktorú vidno, keď človek odhrnie záclonu: jarok, most, múrik, strom jarabiny, kukuričisko, trnie s čerňicím, kurín, žltý chrbát kopca, biely oblak, kus modrej oblohy v tvare lichobežníka. Som si istý, že na prvý raz som nevidel nikoho. Už na druhý rok sa lístie pohlo a mohol som vidieť okrúhlu plošnú tvár, ako obhrýza kukuričný klas. Na ďalší rok sedeli traja na múriku, a keď som sa vracal, našiel som ich tam šiestich. Sedeli pekne v rade, ruky na kolenách a v tanieri mali pár jarabín. Odvtedy som každý rok hneď po vstupe do izby odhrnul záclonku a vždy som narátal o pár tvári viac: šesťnásť vrátane tých v jarku; dvadsaťdeväť a z nich osem nalepených na jarabinovom strome; štyridsaťsedem, nerátajúc tých v kuríne. Podobajú sa jeden na druhého, vidia sa byť zdvorilí, majú pehavé líca, usmievajú sa, občas vidno ústa od černice. Zanedlho som videl plný most chlapíkov s okrúhrou tvárou. Čupeli, lebo už nemali miesto na pohyb. Lúpali kukuričné zrná a potom sa pustili do holých šúľkov.

Rok za rokom som sledoval, ako sa stráca jarok, strom a čerňice za stenami spokojných úsmevov na okrúhlych lícach, ktoré sa pohybujú v rytme prežúvania listov. Ani odhadnúť nemožno, koľko ľudí sa môže zdržiavať na takom malom kukuričnom poličku, najmä keď nepohnuto sedia a rukami si obopínajú kolená. Musí ich byť oveľa viac, ako sa vidí, lebo aj chrbát kopca sa pokrýva stále hustejším davom. Teraz však už na kopec nedovídam, lebo tí na moste si zvykli stáť jeden druhému na pleciah.

Keď som odtiahol záclonku tento rok, okno rámcovalo už len zálahu tvári. Od jednej strany po druhú, po celej výške a v rozličných vzdialenostiach vidno len okrúhle tváre, nehybné, ploché tanieri. Naznačujú úsmev a medzi nimi je mnoho rúk, ktorými sa vzdialenejší

opierajú o plecia tých pred nimi. Aj obloha zmizla. Aj tak mi treba odísť od okna.

Niežeby to bolo ľahké. V mojej izbe je ich nasťahovaných dvadsaťšesť. Vykročiť môžem len za cenu, že vyruším tých, čo sú schúlení na zemi. Predieram sa pomedzi kolená tých, čo sedia na bielizníku, a medzi lakte tých, čo sa na striedačku opierajú o posteľ. Našťastie sú to samé zdvorilé osoby.

Skryté mestá 2

Život v Raise nie je šťastný. Ľudia chodia po uliciach a žmolia si ruky, nadávajú deťom, a tie plačú, opierajú sa o zábradlia pri riekach a hlavu si kladú do zovretých dlaní, ráno sa budia zo zlého sna a začína sa ďalší. Nájdeš ich pri pultoch, kde si mliaždia prsty kladivom alebo sa pichajú ihlou, alebo sú nad stípcami celkom poprekrúcaných číslic v záznamníkoch obchodníkov a bankárov, či pred radom vyprázdnených pohárikov na zinkových pultoch výčapov. Ešteže nosia zohnuté hlavy, takže sa nemusíš stretať s ich zachmúrenými pohľadmi. V domoch je to ešte horšie a neradno ta vchádzať ani zo zvedavosti. V lete okná len dunia od hádok a rozbitých tanierov.

Napriek tomu niet v Raise takej chvíle, že by sa tam z okna nasmialo dieťa zo psa, ktorý skočil na strechu kôlne, aby si odhryzol kus polenty, čo spadla murárovi, ktorý zhora z lešenia zvolal: – Radosť moja, daj mi omočiť! Uvidel totiž mladú krčmárku, ako dvíha pod pergolou tanier mäsovej omáčky, celá spokojná, že ním môže obslúžiť predavača dáždnikov, ktorý oslavuje dobrý obchod. Jedna veľká dáma si uňho kúpila slnečník s bielou čipkou, aby sa mohla predvádzať na dostihoch, lebo je zaľúbená do dôstojníka, ktorý sa na ňu usmial pri preskakovaní posledného živého plota, celý šťastný. Ešte šťastnejší však bol jeho kôň, lebo v letku nad prekážkami videl nad sebou letieť jariabka, šťastné vtáča, ktoré oslobodil jeden maliar, šťastný, že ho namaloval červeno-žltu fľakaného, pierko za pierkom na miniatúre tej strany knihy, kde filozof hovorí: „Aj v smutnom meste Raise sa vinie neviditeľná niť, ktorá na chvíľu spojí dve živé bytosti, potom sa roztrhne, potom sa zasa napne medzi bodmi, ktoré sú v pohybe, a kreslí s nimi nové, bleskové pohyby, takže nešťastné mesto v sebe obsahuje každú sekundu šťastné mesto, ktoré ani nevie, že existuje.“

Mestá a nebo 5

Andria bola postavená s takým umom, že každá jej ulica ide v smere obežnej dráhy niektorej z planét, kým budovy a miesta verejného života sú usporiadané podľa poradia súhvezdí a podľa polohy najjasnejších hviezd: Antares, Alpheratz, Kozorožec, Cefeidy. Mestský kalendár je upravený tak, že práce, povinnosti a slávnosti daného dňa sú rozkreslené do grafu, ktorý zodpovedá oblohe s tým dátumom. Dni na zemi a noci na nebi sa tak zrkadlia.

Život v meste plyní pokojne ako pohyb nebeských telies a vidí sa rovnako nevyhnutný, ako javy vyňaté z ľudského rozhodovania – aj keď iba vďaka tomu, že je do podrobností usmerňovaný. Keď som tak chválil obyvateľov Andrie za plody ich príčinnosti a za duchovnú pohodu, osmelil som sa povedať: – Celkom chápem, že sa vystríhate vnášať do svojho mesta a do obyčajov čo i len náznak zmeny. Veď sa cítite byť súčasťou nehybnej oblohy, súkolesím punktičkárskeho hodinárstva. Andria je medzi mestami, ktoré poznám, jediné, ktorému pristane ostávať nehybné v čase.

Zaskočení sa pozerali na seba: – Ale prečo? A kto to povedal? – Zaviedli ma potom na prehliadku nedávno otvorenej letmo postavenej cesty ponad bambusový les, ukázali mi divadlo tieňov, ktoré práve stavali na mieste bývalého mestského psinca, preneseného do blokov bývalého lazaretu. Ten zrušili, lebo sa uzdravili aj poslední infikovaní. Ukázali mi riečny prístav, Tálesovu sochu a tobogán, všetko práve dokončené.

Spýtal som sa: – A tieto novoty nekazia hviezdny rytmus vášho mesta?

Odpovedali: – Medzi naším mestom a nebom je taká dokonalá prepojenosť, že každá zmena Andrie spôsobí nejakú zmenu medzi hviezdami. – Po každej zmene v Andrii si astronómi prezerajú teleskopmi oblohu a vždy zaznamenajú výbuch novy, prechod vzdialeného bodu oblohy od oranžovej na žltú, rozpínanie hmloviny,

zakrivovanie niektorého ramena mliečnej cesty. V Andrii i na hviezdach vyvoláva každá zmena rad ďalších zmien. Mesto ani nebo neostanú nikdy rovnaké ako pred zmenou.

Treba spomenúť dve povahové prednosti obyvateľov Andrie: sebaistotu a rozvážnosť. Sú presvedčení, že každá inovácia v meste bude vplývať na mapu neba. Preto kým sa rozhodnú, zvažia riziká a výhody pre seba, pre všetky mestá a všetky svety.

Nepretržité mestá 4

Vyčítaš mi, že každé moje rozprávanie ťa zavedie rovno do ruchu mesta, no nič ti nepovie o priestore, ktorý sa rozprestiera medzi jedným a druhým mestom: či je to morská pláň, či lány raže, húštavy červeného smreka, močariny. Odpoviem ti rozprávku.

Na uliciach slávneho mesta Cecílie som raz stretol pastiera kôz, ktorý hnal popri múroch cengajúcu čriedu.

– Nebesami požehnaný človeče, – zastavil sa na otázku, – mohol by si mi povedať, ako sa volá mesto, kde sme?

– Nech ťa bohovia sprevádzajú! – zvolal som. – Ako to, že ne-
spoznávaš veľmi slávne mesto Cecília?

– Maj so mnou strpenie, – odpovedal, – som pastier a ženiem čriedu na nové pastviny. Aj s kozami musíme prejsť občas cez mesto, no nedokážeme odlíšiť jedno od druhého. Spýtaj sa ma na pastviská a všetky ti ich poviem: Lúka medzi skalami, Zelený svah, Tráva v tieni. Mestá pre mňa nemajú meno. Sú to bezmenné miesta, ktoré oddeľujú jednu pastvinu od druhej, kozy sa tam plašia na krížnych cestách a oddeľujú sa. Ja i pes sa nabeháme, aby sme udržali čriedu pohromade.

– Ja zasa rozpoznávam len mestá, a čo je vonku, nerozlišujem. Každý kameň či rastlina mimo obce sa mi vidia byť úplne rovnaké ako iné.

Prešlo odvtedy veľa rokov. Spoznal som veľa ďalších miest a prešiel som kontinenty. Raz som šiel pomedzi celkom rovnaké domy a zablúdil som. Oslovil som okoloidúceho: – Nech ťa nesmrteľní ochraňujú. Nevieš mi povedať, kde sme?

– V Cecílii, a bárs by tak nebolo! – odpovedal. – Odkedy už chodíme aj s kozami pomedzi jej domy, a nie a nie z nej vyjsť.

Spoznal som ho, aj keď mal dlhú sivú bradu: bol to ten voľakedajší pastier. Šlo za ním pár vypĺznutých kôz, ktoré už ani len nesmrdeli, čo boli len kosť a koža. Žrali papier z odpadkových košov.

– To nie je pravda! – zvolal som. – Aj ja som, už ani neviem kedy, vstúpil do mesta a odvtedy sa doň len stále viac vnáram. Ako som však mohol prísť sem, podľa teba do Cecílie, keď som bol v celkom inom meste a doteraz som z neho nevyšiel?

– Miesta sa pomiešali, – povedal koziar. – Cecília je všade. Na tomto mieste musela byť dakedy Lúka nízkej šalvie. Moje kozy spoznali niektoré bylinky na deliacom páse diaľnice.

Skryté mestá 3

Keď sa Sibylly pýtali na osud Marocie, povedala: – Vidím dve mestá, mesto myši a mesto lastovičky.

Veštbá bola vysvetlená tak, že v Marocii dnes všetci behajú v olove-
ných chodbách ako zálahy myši, ktoré sa navzájom trhajú o zvyšky,
čo vypadli hrozivejším myšiam. Začína sa však vraj nové storočie a v ňom
budú všetci obyvatelia Marocie lietať ako lastovičky na letnom nebi, budú
na seba vyvolávať ako pri hre, budú sa predvádzať v premetoch s ne-
hybnými krídlami a pritom budú čistiť vzduch od komárov a mušiek.

– Nech sa už len skončí storočie myši a začne sa storočie lasto-
vičky, – povedali najrozhodnejší. Naskutku, čo menej nápadní, už cí-
tili, ako v chmúrnej a obmedzenej myšacej nadvláde vajatá lastovičky
vziet k priezračným výškam šikovým úderom chvosta, ako režu ľud-
ské lastovičky ostrím krídel krivku na obzore, ktorý sa rozširuje.

Do Marocie som sa vrátil po rokoch. Sibylino proroctvo už pokla-
dali za naplnené, lebo staré storočie zhynulo a nové vrcholilo. Nepo-
chybne, mesto sa zmenilo, a azda k lepšiemu. No jediné krídla, ktoré
som videl vonku, boli dáždnyky nedôverčivosti. Pod nimi sa ťažké
viečka sklápali pred pohľadmi. Niektorí si tu aj myslia, že lietajú, no
akurát čo sa nadvihnú, keď zamávajú pláštovinou ako netopiere.

Jednako sa len pritrafi, že keď sa obtieraš o pevné múry Marocie
a vôbec to nečakáš, uvidíš špirálový let a máš pred sebou hneď iné mes-
to. To za okamih zmizne. Asi treba jednoducho vedieť, aké slová vysloviť,
aké posunky urobiť, v akom poradí a ako rýchlo. Možno stačí niečí po-
hľad, odpoveď, znamenie, možno stačí, aby dakto dačo urobil len pre sa-
mu radosť z robenia, a aby sa jeho radosť stala radosťou iného. V tej chví-
li sa zmení celý priestor, výšky, vzdialenosti. Celé mesto sa premení na
krištáľové, priezračné ako vázka. Všetko sa to však musí odohrať akoby
náhodou, mimochodom. Človek si pritom nesmie dávať predsavzatia, že
robí rozhodujúce kroky, lebo ak sa nevydaria, okamžite sa vráti stará
Marocia ako strop z kamenia, pavučín a plesne na hlavách.

Vari sa veštbá mýliła? To som nepovedal. Ja to vidím asi takto:
Marocia pozostáva z dvoch miest: z mesta myši a z mesta lastovičky.
Obidve sa časom menia, ale nemení sa ich vzťah: mesto lastovičky je
to, čo sa oslobodzuje od prvého mesta.

Nepretržité mestá 5

O Penteseilei by som mal začať mestskou bránou. Určite si už pred-
stavuješ, ako sa z prašnej pláne dvíha prstenec hradieb a ty sa po-
maly približuješ k bráne. Mýtnici pri nej už škúlia na tých tvojich se-
dem slivák. Si stále mimo mesta a vnútri sa ocitneš, až keď prejdeš
pod ornamentom nad klenbou brány. Zapôsobí na teba ako monolit.
Je v ňom kameň a na ňom vytesaná kresba, ktorá ti vyjavi svoj zmy-
sel, ak pôjdeš v jej smere, po cestách-necestách.

Mýliš sa. V Penteseilei je to všetko inak. Kráčaš celé hodiny a ne-
vieš, či si už uprostred, alebo mimo mesta. Penteseilea je ako jazero
s nízkymi brehmi, ktoré sa rozlieva do kaluží. Rozlieha sa na míle ako
mestská omáčka rozriedená po rovine. Vyblednuté činžiaky stoja
chrptom k sebe na pichľavých lúkach, medzi nimi latové stoly a ple-
chové kôlne. Občas zhustne pozdĺž cesty zástavba domov skoro bez
priečelí, privysokých alebo naopak prinízkych, akoby sa už mali šví-
ky mesta zužovať. No ty len ideš, natrafíš na prázdne pozemky, za ni-
mi zahrdzavené dielne a sklady, cintorín, trh a kolotoče, bitúnok.
Poberieš sa cez ulicu neduživých obchodov, ktorá sa stráca v holi-
nách vypíznutého poľa.

Ak sa opýtaš okoloidúcich: – Kade do Penteseiley? – naznačia
kruh a ty nevieš, či to má znamenať „Tu“ alebo „Kúsok tým smerom“,
„Tu všade je“ alebo „Opačným smerom“.

– Mesto, – nástojíš.

Jedni odpovedia: – My sem prichádzame pracovať každé ráno. – Iní:

– My sa sem vraciame spať.

– Ale mesto, kde sa žije, – pokračuješ.

– Musí to byť tade, – vravia. Niektorí naznačia smerom k mat-
ným mnohostenom na obzore, iní k fatamorgáne striech za tvojím
chrptom.

– Tuším som ho prešiel, a nevšimol som si.

– Nie, skús ešte pokročiť.

Tak postupuješ z jednej okrajovej štvrte do druhej, až nadíde čas odísť z Pentesiley. Späť cez rad predmestí roztrúsených ako mliečnobiele škvrny. Nadchádza noc. Rozsvetujú sa okná, tu redšie, tam hustejšie.

Už ti je jedno, či v tomto ramene či záhybe rozstrapkaného okršleku nájdeš dakoho, kto bol v Pentesilei, spomína si na ňu a vie, kde je. Je ti jedno, že Pentesilea je možno len predmestím seba samej, teda má centrum všade. V hlave ti začína brnieť úzkostnejšia otázka: existuje za Pentesileou nejaký vonkajší priestor? Nie je to náhodou tak, že keď sa človek vzdáľuje od mesta, iba prechádza od jedného predpekia do druhého, ale nikdy z mesta nevyjde?

Skryté mestá 4

Mesto Teodoru kváril po stáročia jej dejín opakované nájazdy. Len čo bol jeden nepriateľ vyhubený, začal mocnieť ďalší a ohrozoval budúcnosť obyvateľov. Vyčistili nebo od kondorov, a už museli čeliť rastúcej populácii hadov. Vyničenie žiab spôsobilo, že sa premnožili muchy ako temné mračná. Víťazstvo nad termitmi uvrhlo mesto do zvole červotočov. Živočíšne druhy nezlučiteľné so životom mesta museli jeden za druhým podľahnúť a zanikli. Ľudia zúrivo rozdupali ešte aj šupiny, korytnačie panciere, po chrobákoch roztrhali aj krovky, po vtákoch perie, a tak dali Teodore taký charakter, aký má dnes, charakter výlučne ľudského mesta.

No kým sa tak stalo, dlhé roky nebolo isté, či nebude patriť konečné víťazstvo poslednému druhu, čo bránil ľuďom zmocniť sa mesta: myšiam. Z každého pokolenia hlodavcov, ktoré ľudia dokázali vykynožiť, ostalo totiž pár jednotlivcov, ktorí priviedli na svet odolnejšie potomstvo, na ktoré neplatili pasce a nijaký jed. Za pár týždňov sa podzemné priestory Teodory zakaždým znova zaplnili morom myší. Posledné krviprelieanie však napokon prinieslo ľudskému mnohostrannému vražednému talentu víťazstvo nad neobyčajnou množivou životnou silou nepriateľov.

Mesto, veľký cintorín živočíšnej ríše, sa nepriedušne uzavrelo nad poslednými pochovanými mršinami, nad ich poslednými blchami a poslednými bacilmi. Človek, ktorý rozvrátil poriadok sveta, konečne znovanastolil poriadok podľa seba samého: nijaký živočíšny druh už neexistoval, takže ho nemal kto spochybniť. Ako spomienku na faunu bude knižnica mesta Teodory držať v regáloch diela Buffona a Linného.

Tak si to aspoň predstavovali obyvatelia Teodory, a ani netušili, že sa zo spánku preberá dávno zabudnutý druh fauny. Z pivničných priestorov knižníc, kde sa uchovávali prvotlačé, sa vrátila na svetlo tá fauna, ktorá bola pred stáročiami zbavená vlády nad sústavou

živočišnych tried. Dlhočiznú dobu bola nútená žiť v odlahľých skrýšach a teraz sa ráznymi skokmi odlepila od hlavíc stĺpov a usalašila sa na podhlavníkoch spiacich Teodorčanov. Sfingy, grifóny, chiméry, draky, kozojelene, harpyje, hydry, levorohy a bazilišky sa znova zmocnili svojho mesta.

Skryté mestá 5

Berenika je skrivodlivé mesto, ktoré zdobí súkolia svojich mlynov na mäso motívmi vlysov prevzatými z dórskeho stĺpov. To spôsobuje, že keď pomocný personál čističov zdvihne hlavy ponad balustrády a zadíva sa na vstupné siene, schodiská a do chrámových predsiení, cíti sa ešte viac neslobodným a bezvýznamným. Radšej by som ti mal rozprávať o skrytej Berenike spravodlivých, ktorí žonglujú buričskými nástrojmi v prítomí zadných priestorov krámov a pod schodmi. Spletajú sieť z nití, trubiek, kladiek, piestov a protizávaží, ktorá vnikne medzi veľké ozubené kolesá ako popínava rastlina. Tie sa zaseknú a vtedy oznámi tlmené tiknutie, že mesto ovláda nový presný mechanizmus. Nemať by som ti rozprávať o navoňaných bazénoch kúpeľov, ako na ich okraji vylihujú nespravodliví mesta Bereniky, spriadajú svojou výrečnosťou intrigy a vlastníckym pohľadom si prezerajú okružle tvary kúpajúcich sa odalisiek. Mal by som ti radšej povedať, ako sa vedľa spravodliví obozretne chránia pred sledením donášačov a pred záťahmi janičiarov. Rozpoznávajú sa podľa reči, najmä podľa výslovnosti čiarok a zátvoriek, podľa striedmych a nevinných obyčajov, ktoré nepripúšťajú zložené a chmúrne duševné stavy. Rozpoznávajú sa aj podľa skromnej, zato chutnej kuchyne, ktorá pripomína starý zlatý vek: hustá polievka s ryžou a zelerom, varený bôb, smažený kvet cukiny.

Z týchto údajov si môžeš utvoriť obraz budúcej Bereniky. Ten ti priblíži pravdu lepšie ako hocaká správa o dnešnom meste. Musíš však mať stále na pamäti, čo ti vravím: aj v zárodku mesta spravodlivých sa ukrýva semeno zla. Je ním presvedčenie spravodlivých o svojej spravodlivosti a ich hrdosť na to, že sú v práve. Touto hrdosťou sa vyvyšujú nad mnohých iných, ktorí sa cítia byť spravodlivejší ako spravodlivosť sama. Rastie zatrpknutosť, svár, opovrhovanie. Prirodzená túžba za odškodnením dostáva črty nepotlačiteľnej túžby dostať sa na miesto nespravodlivých a konať ako oni.

V dvojitom obale nespravodlivej a spravodlivej Bereniky si teda robí priestor ďalšie nespravodlivé mesto, čo aj je jeho nespravodlivosť odlišná od prvej.

Po tom, čo som ti povedal, by si si mohol ľahko vytvoriť nesprávny obraz. Preto musím upriamiť tvoju pozornosť na istú vlastnosť tohto nespravodlivého mesta, ktoré potajme kľučí v tajnom spravodlivom meste. Ako keď sa rozplesnú okná, prebudí sa v ňom možno utajená láska k spravodlivosti. Jej zvláštnosť bude spočívať v tom, že ešte nebude podriadená pravidlám, a preto dokáže dať dohromady ešte spravodlivejšie mesto od toho, ktoré sa stalo nádobou nespravodlivosti. Ak sa však človek dobre zahľadí do tohto nového kľučka spravodlivosti, objaví v ňom škvrnku, ktorá sa šíri ako rastúci sklon vnučovať spravodlivé veci pomocou nespravodlivosti. Možno je to zároveň obrovskej metropoly...

Pravdepodobne si z môjho rozprávania vyvodil, že ozajstná Berenika je časová následnosť odlišných miest, striedavo spravodlivých a nespravodlivých. Ale na iné som ťa chcel naviesť. Na to, že všetky budúce Bereniky sú už prítomné v tomto okamihu, zavinuté jedna v druhej, natlačené na nerozuzlenie.

Atlas Veľkého chána obsahuje aj mapy zaslúbených zemí. Nová Atlantida, Utópia, Slnecné mesto, Oceánia, Tamoé, Harmónia, New-Lanark, Ikária: ktosi si ich už predstavil, no ešte neboli objavené či založené.

Spýtal sa Kublaj Marca: – Ty, ktorý bádaš navôkol a vidíš znaky, povedz mi, ku ktorej z týchto budúcností nás ženú priaznivé vetry.

– Nevedel by som vyznačiť na mape trasu k týmto prístavom, ani deň pristátia. Občas mi stačí skratka uprostred nesúrodnej krajiny, svetlá v hmle, rozhovor dvoch okoloidúcich v dave. Hneď si dokážem predstaviť, že by som takou inšpiráciou zostrojil kus za kusom dokonalé mesto. Pozostávalo by z útržkov vmiešaných do bežnej predstavy mesta, z okamihov prerušených obdobiami, zo signálov, čo ktosi vysiela bez toho, aby vedel, kto ich prijme. Mesto, ku ktorému cieľ moja cesta, je pretržité v priestore a čase, raz redšie, raz hustejšie. Tým nechcem povedať, že ho možno prestať hľadať. Kým sa tu rozprávame, možno sa v hraniciach tvojej ríše objavujú jeho roztrúsené súčasti. Môžeš ho vyznačiť na mape, no tak, ako som ti povedal.

Veľký chán už obracal vo svojom atlase listy s mapami miest, ktoré sa nám objavujú v zlých snoch a v nadávkach: Enoch, Babylon, Yahoo, Butua, Brave New World.

Vravi: – Všetko je márne, ak môže byť posledným pristátím len pekelné mesto. Práve tam nás vtahuje prúd po stále užšej špirále.

Polo: – Peklo živých nie je dačo, čo bude. Ak nejaké peklo existuje, potom je už tu ako peklo nášho všedného dňa, ktoré utvárame, keď sme pospolu. Dvojako sa možno vyhnúť pekelnému trápeniu. Prvá cesta je schodná pre mnohých. Spočíva v tom, že človek prijme peklo a stane sa jeho súčasťou až do tej miery, že ho viac nevidí. Druhá cesta je riskantná, vyžaduje si stálu obozretnosť a učenie: treba hľadať, čo uprostred pekla nie je peklom, treba to dokázať identifikovať, postarať sa, aby to trvalo a vytvoril tomu priestor.

OBSAH

O knihe	5
Neviditeľné mestá	9
 I	
...	9
Mestá a pamäť 1	10
Mestá a pamäť 2	11
Mestá a túžba 1	12
Mestá a pamäť 3	13
Mestá a túžba 2	14
Mestá a znaky 1	15
Mestá a pamäť 4	16
Mestá a túžba 3	17
Mestá a znaky 2	18
Jemné mestá 1	19
...	20
 II	
...	21
Mestá a pamäť 5	23
Mestá a túžba 4	24
Mestá a znaky 3	25
Jemné mestá 2	26
Mestá a výmeny 1	27
...	28
 III	
...	29
Mestá a túžba 5	30
Mestá a znaky 4	31
Jemné mestá 3	33
Mestá a výmeny 2	34
Mestá a oči 1	35
...	36

IV	
...	37
Mestá a znaky 5	38
Jemné mestá 4	39
Mestá a výmeny 3	40
Mestá a oči 2	41
Mestá a meno 1	42
...	43
 V	
...	45
Jemné mestá 5	46
Mestá a výmeny 4	47
Mestá a oči 3	48
Mestá a meno 2	49
Mestá a mŕtvi 1	51
...	52
 VI	
...	53
Mestá a výmeny 5	55
Mestá a oči 4	57
Mestá a meno 3	58
Mestá a mŕtvi 2	59
Mestá a nebo 1	61
...	62
 VII	
...	63
Mestá a oči 5	64
Mestá a meno 4	65
Mestá a mŕtvi 3	67
Mestá a nebo 2	69
Nepretržité mestá 1	71
...	73

VIII	
...	75
Mestá a meno 5	77
Mestá a mŕtvi 4	78
Mestá a nebo 3	79
Nepretržité mestá 2	80
Skryté mestá 1	81
...	82
IX	
...	83
Mestá a mŕtvi 5	86
Mestá a nebo 4	88
Nepretržité mestá 3	89
Skryté mestá 2	91
Mestá a nebo 5	92
Nepretržité mestá 4	94
Skryté mestá 3	96
Nepretržité mestá 5	97
Skryté mestá 4	99
Skryté mestá 5	101
...	103